

QORTI KRIMINALI

ONOR. IMHALLEF DR. CONSUELO SCERRI HERRERA LL.D.

Att Ta' Akkuza Numru: 9/2008

Ir-Repubblika ta' Malta

vs

Anthony Bugeja

Piero Di Bartolo

Illum 15 ta' Frar 2022

Il-Qorti,

Rat l-att tal-akkuza Nru. 9 tas-sena 2008 migjub fil-konfront ta' Anthony Bugeja detentur tal-karta tal-identita' bin-numru 479367(M) u Piero Di Bartolo detentur tal-karta tal-identita' bin-numru 19028A fejn l-Avukat Generali fl-Ewwel Kap ippremetta:

L-Ewwel Kap

Illi fl-ghaxra (10) ta' Ottubru, tal-elfejn u hamsa (2005) f'xi hin filghodu, Anthony Bugeja cempel lil Albert Brian Rosso biex jmur hdejn d-dar tieghu Marsaxlokk, fejn kien hemm ukoll Piero Di Bartolo, biex jiddiskutu xi problemi li kellhom dwar in-negozju li kellhom dwar l-iskuna tas-sajd Desiree li kienet proprjeta ta' Rosso u Bugeja u li fuqha kien jahdem Di Bartolo. Illi d-diskussjoni marret hazin u f'mument minnhom Anthony Bugeja u Piero Di Bartolo iddecidew li jsolvu l-problema billi joqtlu lil Albert Brian Rosso. Illi Anthony Bugeja mar gab arma tan-nar u spara diversi tiri lejn Rosso bil-hsieb li joqtlu jew li ieghedlu hajtu f'periklu car, u dana fil-presenza

u bi ftehim ma' Piero Di Bartolo. Illi fil-fatt, konsegwenza ta' dan l-agir Albert Brian Rosso miet.

Illi b'ghemilhom l-imsemmija Anthony Bugeja u Piero Di Bartolo saru hatja t'omicidju volontarju u cioe' talli dolozament bil-hsieb li joqtlu persuna jew li jqieghdu il-hajja taghha f'perikolu car, ikkagunalha l-mewt.

Ghaldaqstant l-Avukat Generali fl-isem fuq imsemmi jakkuza lill-imsemmija Anthony Bugeja u Piero Di Bartolo hatja ta' omicidju volontarju u cioe` talli dolozament, bil-hsieb li joqtlu persuna jew li jqieghedu l-hajja taghha f'perikolu car, ikkagunalha l-mewt; jitlob illi jinghamel skond il-ligi kontra l-imsemmija akkuzati u illi huma jigu kkundannati ghall-piena ta' prigunerija ghall-ghomorphom skond dak li hemm u jintqal fl-Artikolu 211(l)(2), u 533 tal -Kodici Kriminali jew ghal kull piena ohra li tista' skond il-ligi tinghata ghall-htija tal-imsemmija akkuzati.

Illi l-Avukat Generali fit-Tieni Kap ippremetta:

Illi fiz-zmien u taht ic-cirkustanzi indikati fl-Ewwel Kap tal-Att tal Akkuza u cioe` fl-10 ta' Ottubru 2005, Marsaxlokk filghodu, Anthony Bugeja fil-presenza u bi ftehim ma' Piero Di Bartolo spara arma tan-nar illegalment u qatel lil Albert Brian Rosso.

Illi b'ghemilhom l-imsemmija Anthony Bugeja u Piero Di Bartolo saru hatja talli fil-hin li ghamlu delitt kontra l-persuna kellhom fuq il-persuna taghhom xi arma tan-nar u arma regolari u dan ghal ebda ghan legittimu.

Ghaldaqstant l-Avukat Generali fl-isem fuq imsemmi jakkuza lill-imsemmija Anthony Bugeja u Piero Di Bartolo hatja talli fil-hin li ghamlu delitt kontra l-persuna kellhom fuq il-persuna taghhom arma tan-nar u arma regolari; jitlob illi jinghamel skond il-ligi kontra l-imsemmija akkuzati u illi huma jigu kkundannati ghall-piena ta' prigunerija ghal zmien ta' mhux izjed minn sentejn skond dak li hemm u jintqal fl-Artikoli 26(a), 19 u 27 tal-Ordinanza dwar l-Armi (Kap. 66) u fl-Artikolu 533 tal-Kodici

Kriminali jew ghall-kull piena ohra li tista' skond il-ligi tinghata ghall-htija tal-imsemmija akkuzati.

Illi l-Avukat Generali fit-Tielet Kap ippremetta:

Illi fl-10 (ghaxra) ta' Ottubru, tal-elfejn u hamsa (2005) f'xi hin filghodu, Anthony Bugeja cempel lil Albert Brian Rosso biex jmur hdejn d-dar tieghu Marsaxlokk, fejn kien hemm ukoll Piero Di Bartolo, biex jiddiskutu xi problemi li kellhom dwar in-negozju li kellhom dwar l-iskuna tas-sajd Desiree li kienet proprjeta` ta' Rosso u Bugeja u li fuqha kien jahdem Di Bartolo. Illi d-diskussjoni marret hazin u f'mument minnhom Anthony Bugeja u Piero Di Bartolo iddecidew li jsolvu l-problema billi joqtlu lil Albert Brian Rosso. Illi Anthony Bugeja mar gab arma tan-nar u spara diversi tiri lejn Rosso bil-hsieb li joqtlu jew li jqieghedlu hajtu f'periklu car, u dana fil-presenza u bi ftehim ma' Piero Di Bartolo. Illi fil-fatt, konsegwenza ta' dan l-agir Albert Brian Rosso miet. Illi malli miet, huma dahhlu l-katavru go xkora u haduh hdejn luzzu li fuqhu ghabbew xi knatan li rabtu mal-katavru u hargu il-barra fuq il-bahar hdejn il-Freeport Marsaxlokk, fejn irmew il-gisem mejjet ta' Albert Brian Rosso u dan bl-intenzjoni li jahbu id-delitt ta' omicidju.

Illi b' ghemilhom huma saru hatja talli xjentement hbew il-katavru ta' presuna li mietet b'delitt.

Ghaldaqstant l-Avukat Generali fl-isem fuq imsemmi jakkuza lill-imsemmija Anthony Bugeja u Piero Di Bartolo hatja talli xjentement hbew l-katavru ta' persuna li mietet b'delitt; jitlob illi jinghamel skond il-ligi kontra l-imsemmija akkuzati u illi huma jigu kkundannati ghall-piena ta' prigunerija ghal zmien minn erba' xhur sa sitt xhur skond dak li hemm u jintqal fl-Artikoli 239 u 533 tal -Kodici Kriminali jew ghal kull piena ohra li tista' skond il-ligi tinghata ghall-htija tal-imsemmija akkuzati Rat l-eccezzjoni ulterjuri kongunta ta' Anthony Bugeja u Piero di Bartolo pprezentata fir-registru ta' din l-Onorabbli Qorti fil-21 ta' Settembru, 2021 fejn l-akkuzati ecepixxew is-segwent:

'L-inammissibilta' u l-konsegwenti sfilz mill-atti processwali ta' kull stqarrija u/jew dikjarazzjoni rilaxxjata mill-akkuzati kemm lil Membri tal-Korp tal-Pulizija, lil esperti tal-Qorti u quddiem il-Magistrat li mexxa l-inkjesta dwar l-in genere u per konsegwenza l-inammissibilita' u l-konsegwenti sfilz ta' kull referenza li saret fl-atti processwali ghal dawn l-istqarrijiet u dikjarazzjonijiet (skritti u verbali) billi fiz-zmien li gew rilaxxjati l-akkuzati ma nghatalomx il-jedd li jikkonsultaw ma'avukat tal-fiducja taghhom la qabel u wisq inqas matul i-trhid tal-istqarrijiet u/jew dikjarazzjonijiet u dana bi vjolazzjoni tal-artikolu 6(3)(c) moqri flimkien mal-artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropeja dwar id-Drittijiet tal-Bniedem.'

Rat ir-risposta tal-Avukat Generali pprezentata fir-registru ta' din l-Onorabbli Qorti fil-5 t' Ottubru, 2021 fejn ecepixxa s-segwenenti:

'Illi permezz ta' dokument (prezumibbilment nota ghalkemm ma fih ebda ndikazzjoni ta' x att gudizzjarju hu) l-akkuzati Anthony Bugeja u Piero di Bartolo ressqu "eccezzjoni ulterjuri", kif debitament awtorizzati minn din l-Onorabbli Qorti. Permezz ta' din l-eccezzjoni r-rikorrenti qeghdin jecepixxu l-inammissibilta' u l-konsegwenti sfilz mill-atti processwali ta' kull stqarrija u/jew dikjarazzjoni rilaxxjata mill-akkuzati kemm lil Membri tal-Korp tal-Pulizija, lil esperti tal-Qorti u quddiem il-Magistrat li mexxa l-inkjesta dwar l-in genere u per konsegwenza l-inammissibilita' u l-konsegwenti sfilz ta' kull referenza li saret fl-atti processwali ghal dawn l-istqarrijiet u dikjarazzjonijiet (skritti u verbali) billi fiz-zmien li gew rilaxxjati l-akkuzati ma nghatalomx il-jedd li jikkonsultaw ma'avukat tal-fiducja taghhom la qabel u wisq inqas matul i-trhid tal-istqarrijiet u/jew dikjarazzjonijiet u dana bi vjolazzjoni tal-artikolu 6(3)(c) moqri flimkien mal-artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropeja dwar id-Drittijiet tal-Bniedem.

*Illi l-esponenti Avukat Generali tifhem illi din l-Onorabbli Qorti ser tistabillixi jum ghas-smiegh ta' din l-eccezzjoni, u dana skond il-procedura rarrvizata fl-artikolu 438(4) tal-Kap. IX tal-Ligijiet ta' Malta. Filwaqt li l-esponenti ser taghmel is-sottomissjonijiet dettaljati taghha fir-rigward ta' l-eccezzjoni msemmija f'tali smiegh, f'dan l-istadju u ghal kull buon fini tirrileva illi din l-eccezzjoni ghandha tigi **michuda** fil-mertu, u dana ghar-ragunijiet kollha elenkati fir-risposta tal-esponenti tat-22 ta' Marzu 2017 (liema risposta tinsab debitament in atti), ghar-ragunijiet li serjigu spjegati waqt it-trattazzjoni orali, u, fuq kollox, in linea mal-gurisprudenzaricenti u addirittura ricentissima ta; l-Onorabbli Qorti tal-Appell Kriminali Superjuri), fosthom fil-kazijiet ir-Repubblika ta' Malta vs Christoph Doll u r-Repubblika ta' Malta vs Jonathan Roger Portelli, entambi decizi fit-22 ta' Settembru 2021, ossia anqas minn gimgha qabel ma r-rikorrenti prezentaw din l-eccezzjoni taghhom!'*

Semghet il-partijiet jirrimettu ruhhom ghan-noti taghhom u dan fis-seduta tal-11 ta' Jannar 2022.

Ikkunsidrat:

L-eccezzjoni ulterjuri hekk kif sollevata mill-akkuzati tirrigwardja l-inammissibilita' tal-istqarrijiet u/jew dikjarazzjonijiet tal-akkuzati, kif ukoll l-inammissibilita' ta' kwalsiasi referenza ghal din l-istqarrija u dan ghaliex l-akkuzati ma kienux assistiti minn avukat.

Illi l-akkuzat Anthony Bugeja rrilaxxa tlett stqarrijiet, tnejn fil-11 t' Ottubru, 2005 li jinsabu a fol 67 et sequitur tal-atti ta' quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Malta) bhala Qorti Istrutturja. It-tielet stqarrija hija dattata l-20 t' Ottubru, 2005 u tinsab fol 81 et seq fil-bidu ta' din l-istqarrija tirrizulta is-segwenti twissija:

'Twissija moghtija mill-Ispettur Chris Pullicino fil-prezenza ta' l-Assistant Kummissatju Michael Cassar:

"M'intix obligat li titkellem sakemm ma tkunx tixtieq li titkellem, imma dak li tghid jista' jingieb bi prova."

Fl-ahhar ta' din l-istess stqarrija nsibu l-kliem:

'Niddikjara li din l-istqarrija ghamilta jien volontarjament u ma gietx imgieghla b'theddid jew biza', jew b'weghdiet jew bi twebbil ta' xi vantaggi, u wara li giet moqrija lili naghzel li ma niffirmax.'

L-akkuzat Piero di Bartolo wkoll rrilaxxa erba' stqarrijiet b'kollox. L-ewwel wahda nhar it-12 t' Ottubru, 2005 li tinsab a fol. 71 et sequitur tal-atti processwali u tnejn ohra nhar id-19 t' Ottubru, 2005 u l-20 t' Ottubru, 2005 li jinsabu a fol. 74 et sequitur u fol. 81 et sequitur rispettivament. F'dawn l-ahhar tnejn inghatat is-segweni stqarrija:

'Twissija moghtija mill-Ispettur Chris Pullicino fil-prezenza ta' l-Assistant Kummissatju Michael Cassar:

"M'intix obligat li titkellem sakemm ma tkunx tixtieq li titkellem, imma dak li tghid jista' jingieb bi prova."

Fl-ahhar ta' dawn l-istess stqarrijiet nsibu l-kliem:

'Niddikjara li din l-istqarrija ghamilta jien volontarjament u ma gietx imgieghla b'theddid jew biza', jew b'weghdiet jew bi twebbil ta' xi vantaggi, u wara li giet moqrija lili naghzel li niffirma.'

Oltre minn hekk nhar it-23 t' Ottubru, 2005 Piero di Bartolo rrilaxxa stqarrija ohra, li tinsab a fol. 90 et sequitur tal-atti processwali, fejn wara li ngihatlu twissija mill-

Assistent Kummissarju Michael Cassar u cioe', *'Mintix obligat li titkellem sakemm ma tkunx tixtieq titkellem, imma dak li tghid jista' jingieb bhala prova'.*

Din l-istqarrija giet konkluza bis-segwenti kliem:

'Din l-Istqarrija ghamiltha jien, min jeddi, minghjar theddid jew biza', jew b'weghedi ta' promessi jew vantaggi. Hija l-verita' u ma rrid inzid, innaqqa jew inbiddel xejn minnha u war li giet moqrija lili u anke qrajtha jien stress naghzel li niffirmha.'

Illi jirrizulta li meta l-akkuzati Anthony Bugeja u Piero di Bartolo irrilaxxaw l-istqarrijiet taghhom, dawn ma kellhom **l-ebda dritt li jikkonsultaw ma' Avukat jew Prokuratur legali, la qabel u anqas waqt ir-rilaxx tal-istqarrija**. Illi minkejja li l-ligi kienet tipprovdi ghal dan, dawn id-drittijiet sa qabel l-10 ta' Frar 2010 ma kienux infurzati.

Din il-Qorti sejra taghmel referenza ghal uhud mis-sentenzi li indirizzaw kwistjonijiet rigwardanti l-ammissibilita' o meno tal-istqarrijiet rilaxxati mill-akkuzat.

Fis-sentenza **il-Pulizija vs. Eson Pullicino**,¹ l-imputat kien irilaxxa stqarrija nhar is-26 ta' Frar, 2006 meta dan ma kienx assistit minn avukat, la qabel u lanqas wara l-interrogazzjoni. In oltre, il-Qorti qalet is-segwenti:

*'Minn ezami tal-fatti kif jemergu f'dan il-kaz, ghalhekk jirrizulta sufficjentement pruvat li l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni, gie vojolat kemm fuq bazi oggettiva kemm ukoll mill-aspett ta' "self-incriminating evidence". **Fil-mument li gie interrogat l-appellat u meta rrilaxxja l-istqarrija mal-ufficjal koncernat kienet tipprevali "a systematic restriction of access to a lawyer pursuant to the***

---

¹ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-12 t'April 2011.

relevant legal provisions". (Boz v. Turkey 9.02.2010, u Dayanan v. Turkey 13.10.2009).'

Il-Qorti Kostituzzjonali kienet ikkonkludiet illi kienu gew lezi d-drittijiet ta' Ebron Pullicino ghal smiegh xieraq kif sancit fl-Artikolu 6(3)(c) konguntivament mal-Artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropeja meta dan ma kienx assistit minn Avukat waqt li kien detenut mill-Pulizija Ezekuttiva u rrilaxxa stqarrija. Dan il-kaz sussegwentament tkompla quddiem il-Qorti tal-Magistrati bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali u fis-sentenza taghha l-Qorti ghamlet referenza ghall-kawza ohra simili hafna ghal dik ta' Pullicino:

*Rat id-digriet ta' din il-Qorti moghti illum fis-7 t'Ottubru 2011 fejn iddikjarat illi r-rimedju li ghandu jinghata ghal ksur ta' smiegh xieraq ta' l-imputat: "huwa propju dak li qalet il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza taghha **Pulizija v. Alvin Privitera** deciza nhar il-11 ta' April 2011, u li kienet titratta kaz prattikament identiku ghal dak odjern. ... F'dik is-sentenza, il-Qorti Kostituzzjonali irriteriet li din il-Qorti ghandha "tevalwa l-validita u l-ammissibilita tal-provi migjuba quddiemha" fid-dawl tal-konkluzjonijiet tassentenza tal-Qorti Kostituzzjonali. Fil-fehma ta' din il-Qorti, dan ifisser **li l-atti tal-kawza odjerna ghandhom jibqghu intatti, pero meta din il-Qorti tasal biex taghti sentenza ghandha tixtarr il-provi migjuba quddiemha sabiex tassigura li l-htija jew l-innocenza ta' l-imputat tigi esklussivament stabbilita minn provi mhux inkwinati minhabba li jilledu d-dritt ta' smiegh xieraq, u li l-istqarrija de quo ma jkollha l-ebda influwenza, diretta jew indiretta, fuq l-ezitu ta' dawn il-proceduri kriminali.**"²*

---

²Deciza mill-Qorti tal-Magistrati bhala Qorti ta' Gudikatura Kriminali nhar it-2 ta' Novembru, 2011.

Din is-sentenza giet ukoll ikkonfermata mill-Qorti tal-Appell nhar is-6 ta' Dicembru, 2013.

Fil-kaz tal-**Pulizija vs Mark Lombardi**,³ il-Qorti Kostituzzjonali ddecidiet bl-istess mod bhal fil-kaz ta' Pullicino u ghamlet referenza ghall-kaz **Cadder (Appellant) v. Her Majesty's Advocate (Respondent) (Scotland) [2010] UKSC 43** u rriteniet s-segwenti:

'F'dak l-appell il-kwistjoni li kellha quddiemha l-Qorti kienet jekk persuna li kienet mizmuma fl-Iskozja mill-pulizija fuq suspett li kienet ikkommittiet reat kellhiex dritt ghall-avukat qabel ma tigi interrogata.

Dik il-Qorti bdiet billi ezaminat jekk kellhiex tiehu "into account any decision of the Strasbourg Court" u cjoe` l-kaz Salduz in partikolari. Hi qalet li, "This does not of course mean that these decisions are to be binding in any way upon the UK Courts"⁴ imma fl-istess hin komplet li, "The court should follow any clear and constant jurisprudence of the Strasbourg Court. There are degrees. But when faced with a unanimous decision of the Grand Chamber, this was, in itself, 'a formidable reason' for following it'. Salduz is a decision of the Grand Chamber, now firmly established in the European Court of Human Rights' case law". [48]

Fil-mertu, fil-kaz Cadder gie deciz li:

*"The rule in Salduz is based on the right not to incriminate oneself"
[33]*

---

³ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-12 t'April, 2011.

⁴ Effettivament id-decizjonijiet tal-Qorti ta' Strasbourg jorbtu lill-Gvern mhux lill-Qrati. Izda meta Qorti tkun qed tittratta kawza dwar drittijiet tal-bniedem hi ghandha tinterpreta l-ligi f'dan il-kaz konformement ma' l-artikoli tal-Konvenzjoni.

“The more one reads on through the judgment, however, the clearer it becomes that the Grand Chamber was determined to tighten up the approach that must be taken to protect a detainee against duress or pressure of any kind that might lead him to incriminate himself”. “[49]. “The guarantees otherwise offered by the Scottish legal system (in particular corroboration) are commendable but are beside the point. They do not address the European Court’s concern, which is with self-incrimination” [50], [66] & [92]

“A right of access to a lawyer, which is implied in order to protect a right at the heart of the notion of a fair procedure under article 6, must itself lie near that heart. For this reason, in my view there is not the remotest chance that the European Court would find that, because of the other protections that Scots law provides for accused persons, it is compatible with article 6(1) and (3)(c) for the Scottish system to omit this safeguard – which the Committee for the Prevention of Torture regards as “fundamental” – and for suspects to be routinely questioned without having the right to consult a lawyer first. On this matter Strasbourg has spoken: the courts in this country have no real option but to apply the law which it has laid down”. [93]

Il-Qorti kkonkludiet billi:

Ir-raguni tal-insistenza tal-Qorti Ewropea dwar dan id-dritt għall-assistenza legali fl-istadju inizjali tal-investigazzjoni hija minhabba l-principju li hadd m’ghandu jinkrimina ruhu (kaz Cadder fuq surreferit para. 33) kif ukoll biex jinzamm bilanc bejn id-drittijiet tal-akkuzat u dawk tal-prosekuzzjoni. L-argument li altrimenti jkun diffiċli li l-pulizija tottjeni ‘conviction’ mhux fattur li għandu jittiehed inkonsiderazzjoni fit-thaddim ta’ dan il-bilanc. Il-Pulizija għandha ssib il-mezzi biex issolvi l-kazijiet li jkollha u mhux tiddependi fuq is-

soluzzjoni assai facli ta' ammissjoni minn persuna investigata minghajr l-assistenza ta' avukat.

Fil-kawza il-Pulizija vs Pawlu Grech⁵ il-Qorti sostniet:

Illi fil-każ li l-Qorti għandha quddiemha llum, l-imputat ta l-istqarrija tiegħu bla ma kellu l-opportunita' li jkellem avukat qabel beda jagħmilha jew f'xi waqt hu u kien miżmum fil-kwartieri ġenerali tal-Pulizija. Għalkemm dak iż-żmien, fil-Kodiċi Kriminali kien hemm dispożizzjoni li tipprovi għall-jedd ta' parir legali f'ċirkostanzi, din ma kinitx disponibbli lill-imputat u lill-ebda persuna li setgħet kienet tinsab fl-istess ilma tiegħu. Din iċ-ċaħda, fid-dawl ta' dak li ssemma aktar qabel, minnha nnifisha gġib ksur tal-jedd fundamentali tiegħu kif imħares bl-artikolu 6(3)(ċ) tal-Konvenzjoni, marbut mal-artikolu 6(1) tal-istess;

Illi l-Qorti ma tistax tilqa' s-sottomissjoni magħmula mill-Prosekuzzjoni u mill-Avukat Ġenerali li l-imputat kien ingħata twissija sa minn qabel ma ta l-istqarrija tiegħu dwar il-jedd tiegħu li sata' jibqa' fomm sieket u li dik l-istqarrija għamilha bla theddid u bla ma kien imġieġhel. It-twissija ("caution") m'hijiex rimedju kontra l-ksur tal-jedd għaliex, kif ġa ntweraw qabel, xorta waħda jseħħ ksur tal-artikolu 6 tal-Konvenzjoni jekk il-persuna tinzamm mill-Pulizija bla ma tingħata l-opportunita' li tiegħu parir mingħand avukat, imqar jekk dik il-persuna tibqa' b'fommha meħjut il-ħin kollu. Minnha nnifisha, lanqas il-fatt li l-istqarrija saret volontarjament ma hija wisq rilevanti għall-finijiet dwar jekk l-istess stqarrija tteħditx

---

⁵ Deciza mill-Prim Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) nhar it-3 ta' Novembru, 2011.

mingħajr ma l-persuna li għamlitha kellha l-għajnuna ta' avukat tal-fiducja tagħha;

Kuntrarjament għal dak li gie ndikat supra, il-Qorti fil-kaz fl-ismijiet Geoffrey Galea vs l-Avukat generali et⁶ qalet hekk:

13. *Fit-tieni aggrawju tiegħu l-attur qiegħed iġħid illi huwa minnu illi hemm ċirkostanzi fejn il-jedd għall-għajnuna ta' avukat ma huwiex assolut u jista' jiġi soġġett għal restrizzjonijiet. Ikompli jgħid iżda illi l-fatt illi, fiż-żmien rilevanti, ma kienx hemm leġislazzjoni fis-seħħ li tirregola dawn ir-restrizzjonijiet, b'mod illi l-jedd kien effettivament inezistenti u mhux biss soġġett għal restrizzjonijiet, huwa bi ksur tal-jedd għal smiġħ xieraq.*

14. *Huwa minnu illi hemm ġurisprudenza tal-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem, mhux tal-Grand Chamber, li tidher li tagħti raġun lill-attur.*

15. *Din il-ġurisprudenza iżda tiehu pożizzjoni aktar radikali minn dik li esprimiet l-istess qorti ewropeja fil-kaz ta' Salduz v. it-Turkija, fejn il-Grand Chamber ma adottatx l-opinjoni separata tal-Imħallef Bratza meta ried illi*

“the Court should have used the opportunity to state in clear terms that the fairness of criminal proceedings under Article 6 requires that, as a rule, a suspect should be granted access to legal advice from the moment he is taken into police custody or pre-trial detention”,

u qalet, minflok, illi:

---

⁶ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-28 ta' Gunju, 2013.

“Article 6 – especially paragraph 3 – may be relevant before a case is sent for trial if and so far as the fairness of the trial is likely to be seriously prejudiced by an initial failure to comply with its provisions.”

...

17. Din il-pożizzjoni hija aktar razzjonali, konsistenti u logika, għax il-jedd mogħti mill-art. 6 huwa l-jedd għal smiġħ xieraq u mhux il-jedd għall-għajnuna ta' avukat qabel ma, jew waqt illi, tittiehed stqarrija. Nuqqas illi ma jwassal għal ebda preġudizzju effettiv ma għandux jitqies li huwa bi ksur ta' jedd fundamentali. Wara kollox, f'dan bħal f'kull qasam ieħor tal-ligi l-għan ewlieni hu li tinkixef il-verità, u li ma jigrix illi, minhabba l-użu ta' prattici abużivi, tittiehed stqarrija li ma jkollhiex mis-sewwa: ma huwiex, u ma għandux ikun il-għan tal-ligi illi persuna taħrab il-konsegwenzi ta' għemilha minhabba xi nuqqas mingħajr ma jintwera illi dan in-nuqqas kellu konsegwenzi prattici. Fil-fehma ta' din il-qorti jkun kontro-sens li tgħid illi jkun hemm ksur ta' jedd – u saħansitra ta' jedd fundamentali – meta ma jkun hemm ebda preġudizzju, għaliex dan wassal għal evalwazzjoni fl-astratt minflok għal apprezzament tas-sitwazzjoni fil-konkret. Interpretazzjoni bħal din tkun biss trivializzazzjoni u svalutazzjoni tan-natura “fondamentali” ta' dawn il-jeddijiet.

...

20. Billi għalhekk in-nuqqas ta' jedd għall-għajnuna ta' avukat qabel jew waqt l-istqarrija ma jwassalx, għalhekk biss u ipso facto, għal ksur tal-jedd tal-attur, fadal illi naraw, fil-meritu, jekk dak in-nuqqas holoqx preġudizzju hekk illi jwassal, jew x'aktarx iwassal, għal ksur. Il-fatt illi, kif sewwa igħid l-attur, fiż-żmien rilevanti ma kienx hemm ligi

pożitiva li tirregola l-jedd ta' għajjnuna ta' avukat u ċirkostanzi fejn dak il-jedd jista' ma jingħatax ma jzommx lil din il-qorti milli tara jekk, fiċ-ċirkostanzi tal-każ, innuqqas ta' għajjnuna ta' avukat kienx ta' preġudizzju għalih, għax il-kuncetti u l-istituti tal-ligijiet fundamentali għandhom tifsira "awtonoma" li ma hijiex limitata b'dak li tghid jew ma tghidx il-ligi oridinarja.

21. Din il-qorti taqbel mal-ewwel qorti illi l-attur ma weriex li tassew garrab ksur tal-jedd tiegħu għal smiġh xieraq la taħt l-art. 39 tal-Kostituzzjoni u lanqas taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni. Fil-każ tal-lum Geoffrey Galea ma allegax illi gie msawwat jew mhedded jew imqarraq biex għamel l-istqarrija jew kien ibati minn xi vulnerabilità partikolari xort'ohra meta għamel dik l-istqarrija. Il-preżenza ta' avukat hija garanzija li ma jsirux abbużi bħal dawn, iżda l-attur ma allegax li dan seħħ fil-każ tiegħu. Anzi, tant ma hassx ruhu preġudikat illi, għalkemm l-istqarrija għamilha fl-1 ta' Lulju 2003, stenna sal-11 ta' Mejju 2012 biex jilmenta bi ksur ta' drittijiet u jiftaħ il-kawża tal-lum, preżumibilment għax issa sar jaf bl-iżviluppi ġurisprudenzjali fuq imsemmija u haseb li seta' jinqeda b'mezz ġdid ta' difiża. Fil-fatt, iżda, lanqas fil-kawża tal-lum ma hu qiegħed jilmenta illi l-istqarrija ttieħdet b'abbuż: qiegħed jilmenta biss min-nuqqas li ma kellux għajjnuna ta' avukat, jew, aħjar, li ma kellux jedd għall-għajjnuna ta' avukat.

Ghaldaqstant il-Qorti Kostituzzjonali ddecidiet illi t-tehid tal-istqarrija, għalkemm mingħajr l-għajjnuna ta' avukat, ma wassal għal ebda ksur tal-jeddijiet tal-attur imharsa taħt l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni jew l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni.

Sentenza ohra li ddecidiet bl-istess mod hi dik fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Alexei Zerafa**,⁷ fejn il-Qorti ta' l-Appell Kriminali ppronunciet ruhha kif gej:

---

⁷ Deciza mill-Qorti ta' l-Appell Kriminali nhar il-31 ta' Lulju, 2013.

9. F'dar-rigward din il-Qorti tirreferi għal dak li ntqal fis-sentenza fl-ismijiet Ir-Repubblika ta' Malta v. Antonio Abdilla et mogħtija minn din il-Qorti fil-ġurisdizzjoni superjuri tagħha fid-9 ta' Mejju 2013 u sejra ssir referenza għaliha in extenso:

“8. Din il-Qorti tosserva l-ewwel nett illi meta stqarrija tingħata minn suspettat mingħajr l-assistenza ta' avukat dan ma jissarrafx awtomatikament fi vjolazzjoni tad-dritt fundamentali għal smiġħ xieraq u konsegwentement fl-inammissibilita' awtomatika tagħha. Hekk, fis-sentenza mogħtija fit-8 ta' Ottubru 2012 mill-Qorti Kostituzzjonali fil-kawża fl-ismijiet Charles Steven Muscat vs Avukat Ġenerali, fejn gie deciż li ma kienx hemm ksur ta' smiġħ xieraq fiċ-ċirkostanzi ta' dak il-każ fejn ukoll l-imsemmi Muscat ma kellux assistenza legali, u wara li dik il-Qorti spjegat l-import tas-sentenzi rilevanti tal-Qorti ta' Strasbourg, il-Qorti Kostituzzjonali rriteniet kif ġej:

“14. Din il-qorti ttenni illi l-jedd li jagħtu l-Kostituzzjoni u l-Konvenzjoni huwa dak għal smiġħ xieraq: ma hemm ebda jedd li kull min hu akkużat b'reat kriminali jiġi liberat minn dik l-akkuża, jew li l-akkużat jingħata l-mezzi biex, ħati jew mhux, jinħeles mill-akkuża, jew li, minħabba xi irregolarita`, tkun xi tkun, min fuq il-fatti għandu jinstab ħati għandu jithalla jahrab il-konsegwenzi ta' għemilu. Il-jedd għal smiġħ xieraq jingħata kemm biex, wara proċess fi żmien raġonevoli u bil-garanziji xierqa, min ma huwiex ħati ma jehilx bi ħtija, u biex jingħata l-mezzi kollha meħtieġa għalhekk, u kemm biex min huwa tassew ħati ma jahrabx il-konsegwenzi tal-ħtija tiegħu. Il-jedd għal smiġħ xieraq ma jingħatax biex min hu tassew ħati jasal biex, b'xi mod jew b'iehor, ma jwegibx tal-ħtija tiegħu. Jekk il-jedd għal smiġħ

xieraq, kif interpretat u applikat, iwassal għal hekk, mela hemm xi haġa hażina hafna fis-sistema tal-ħarsien tad-drittijiet“

....

“25. Partikolarment relevanti huwa dak li jingħad fil-bidu tal-para. 52 [fil-każ ta’ Salduz vs It-Turkija]: “National laws may attach consequences to the attitude of an accused at the initial stages of police interrogation which are decisive for the prospects of the defence in any subsequent criminal proceedings”. Ir-referenza hawnhekk hija għall-konsegwenza ta’ inferenza sfavorevoli (“adverse inference”) kontra min jagħżel li ma jwegibx għall-mistoqsijiet li jsirulu. Fil-liġi tagħna kif kienet fiż-żmien relevanti għall-każ tal-lum, qabel ma daħlu fis-seħħ l-art. 355AT u 355AU tal-Kodiċi Kriminali, il-jedd li tibqa’ sieket u ma twegibx għall-mistoqsijiet li jsirulek kien assolut u bla kondizzjonijiet, u ma setgħet issir ebda inferenza minn dik l-għażla. Għalhekk, il-konsegwenzi li, fil-fehma tal-Qorti Ewropeja, johlqu l-ħtieġa ta’ parir legali biex l-interrogat jagħżel iwegibx jew jibqax sieket, ma jeżistux fil-każ tal-lum, għax, għalkemm l-attur ma setax jagħżel li jkellem avukat qabel ma jwieġeb, seta’ liberament u bla konsegwenzi ta’ xejn jagħżel li ma jwegibx. Kien ikun mod ieħor li kieku l-liġi kienet tippermetti illi ssir xi inferenza mis-skiet.

“26. Relevanti wkoll dak li jingħad fil-para. 54: “This right [to assistance by a lawyer] indeed presupposes that the prosecution in a criminal case seek to prove their case against the accused without resort to evidence obtained through methods of coercion or oppression in defiance of the will of the accused”. Filkaż tal-lum ma saret ebda allegazzjoni ta’ theddid, vjolenza jew abbuż.

“27. Għandu jingħad ukoll illi l-Qorti Ewropeja wkoll fl-istess każ ta’ Salduz osseroat illi l-għajjuna ta’ avukat waqt l-interrogazzjoni twassal għal ksur tal-jedd għal smiġh xieraq fil-każ biss li, minhabba f’hekk, il-gustizza tal-proċess tkun kompromessa: ‘Article 6 - especially paragraph 3 – may be relevant before a case is sent for trial if and so far as the fairness of the trial is likely to be seriously prejudiced by an initial failure to comply with its provisions.’”

“28. Naraw issa kif daww il-prinċipji jolqtu l-każ tal-lum.

“29. Fil-każ tal-lum l-attur kien raġel matur li għa kien qiegħed jiskonta sentenza fil-faċilità korrettiva meta kien interrogat: l-istqarrija għamilha fis-7 ta’ Awissu 2002 u kien ilu l-ħabs mill-1994. Kellu esperjenza ta’ interrogazzjoni mill-pulizija u ma kienx xi minorenni jew ibati minn xi forma oħra ta’ vulnerabilità hekk li faċilment ikun intimidit bl-ambjent fejn issir linterrogazzjoni. Għalhekk, ma hemmx il-fattur li wassal għal sejbien ta’ ksur tal-jedd għal smiġh xieraq fil-każijiet ta’ Il-Pulizija v. Eron Pullicino, fejn il-persuna interrogata kienet għadha minorenni, u ta’ Il-Pulizija v. Alvin Privitera, fejn il-persuna interrogata kienet ilha biss erba’ xhur li għalqet it-tmintax-il sena.

“30. F’dan il-kuntest huwa rilevanti dak li qalet il-Qorti Ewropeja fil-każ ta’ Paskal v. l-Ukrajna: “the level of the applicant’s expertise cannot be discounted in assessing whether his consent to participate in the particular questioning was well informed”.

“31. Relevanti wkoll il-fatt illi l-attur kien mgharraf bil-jedd tiegħu li jibqa’ sieket u ma jwegħibx. Kif rajna, din l-għażla seta’ jagħmilha bla konsegwenzi ta’ xejn u għalhekk għamilha b’libertà sħiħa. Ma hemm ebda xieħda u lanqas allegazzjoni li kien mhedded jew imqarraq

b'wegħdjet ta' xi vantaġġ. Din il-libertà fl-għażla jekk iwegħibx jew le tagħti garanzija kontra kull preġudizzju minhabba awtoinkriminazzjoni.

“32. Relevanti wkoll il-fatt illi sakemm fetiħ il-kawza tal-lum fit-2 ta' Dicembru 2010 – wara li kienet magħrufa s-sentenza ta' Salduz – l-attur qatt ma fittex li jiehu lura l-istqarrija li kien għamel jew li jiċhad dak li qal fiha. Dan huwa sinjal li l-attur stess ma kienx qiegħed iħoss illi tqiegħed taħt svantaġġ ingust blistqarrija li, wara kollox, għamilha liberament.

“33. Meta tqis ukoll illi l-attur għad irid iġħaddi mill-proċess penali bil-garanziji procedurali kollha li dan jagħti u fejn jingiebu l-provi kollha, u mhux biss l-istqarrija ta' l-akkuzat; illi matul dan il-proċess l-attur sejjer ikollu l-għajjnuna ta' avukat; u illi l-imħallef togat sejjer iwissi lill-ġurati bil-perikolu illi joqogħdu biss fuq l-istqarrija meta jiddeciedu dwar htija, bla ma jqisu wkoll il-provi l-oħra, u illi l-imħallef saħansitra jista' jwissi lill-ġurati biex jiskartaw l-istqarrija jekk tingieb xiehda – li ma tressqitx quddiem din il-qorti – li l-istqarrija ttieħdet bi vjolenza, b'qerq jew b'theddid, din il-qorti hija tal-fehma illi ma ntweraw ebda ksur tal-jedd għal smiġħ xieraq bit-teħid tal-istqarrija tal-attur mingħajr ma kellu l-għajjnuna ta' avukat.

F'dan l-istadju din il-Qorti thoss li għandha tenfasizza illi sa minn l-10 ta' Frar, 2010 sa qabel it-28 ta' Novembru, 2016 suspettat jew akkuzat kellu dritt li jiehu parir ta' avukat jew prokuratur legali biss fil-bidu ta' l-interrogazzjoni għal hin ta' massimu siegħa. Peress li l-Ewwel Qorti, fis-sentenza tagħha għamlet referenza għal sentenzi fejn akkuzat jew suspettat kellu dan id-dritt, din il-Qorti thoss li għandha tagħmel referenza wkoll għal xi whud mis-sentenzi li ppronuncew ruħhom fuq l-ammissibilita' o meno ta' stqarrija meta akkuzat jew suspettat kellhom dan id-dritt limitat.

Sentenza li ghamlet impatt sinifikanti fuq il-gurisprudenza ta' Malta, speċjalment fir-rigward ta' l-ammisibiltà ta' stqarrija hija dik tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **Borg v. Malta**.⁸ F'dik is-sentenza l-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem, fost numru ta' konsiderazzjonijiet, ikkunsidrat li:

'56. Early access to a lawyer is one of the procedural safeguards to which the Court will have particular regard when examining whether a procedure has extinguished the very essence of the privilege against self-incrimination. These principles are particularly called for in the case of serious charges, for it is in the face of the heaviest penalties that respect for the right to a fair trial is to be ensured to the highest possible degree by democratic societies (see Salduz v. Turkey [GC], no. 36391/02, § 54, ECHR 2008).

57. The Court reiterates that in order for the right to a fair trial to remain sufficiently "practical and effective" Article 6 § 1 requires that, as a rule, access to a lawyer should be provided as from the first interrogation of a suspect by the police, unless it is demonstrated in the light of the particular circumstances of each case that there are compelling reasons to restrict this right. Even where compelling reasons may exceptionally justify denial of access to a lawyer, such restriction – whatever its justification – must not unduly prejudice the rights of the accused under Article 6. The rights of the defence will in principle be irretrievably prejudiced when incriminating statements made during police interrogation without access to a lawyer are used for a conviction (see Salduz, cited above, § 55).

58. Denying the applicant access to a lawyer because this was provided for on a systematic basis by the relevant legal

---

⁸ Deciza fit-12 ta' Jannar, 2016 u reza finali fit-12 ta' April 2016 (Applikazzjoni numru: 37537/13)

provisions already falls short of the requirements of Article 6 (ibid., § 56).

(ii) Application to the present case

59. *The Court observes that the post-Salduz case-law referred to by the Government (paragraph 53 in fine) does not concern situations where the lack of legal assistance at the pre-trial stage stemmed either from a lack of legal provisions allowing for such assistance or from an explicit ban in domestic law*

60. *The Court notes that it has found a number of violations of the provisions at issue, in different jurisdictions, arising from the fact that an applicant did not have legal assistance while in police custody because it was not possible under the law then in force (see, for example, Salduz, cited above, § 56; Navone and Others v. Monaco, nos. 62880/11, 62892/11 and 62899/11, §§ 81-85, 24 October 2013; Brusco v. France, no. 1466/07, § 54, 14 October 2010; and Stojkovic v. France and Belgium, no. 25303/08, §§ 51-57, 27 October 2011). A systemic restriction of this kind, based on the relevant statutory provisions, was sufficient in itself for the Court to find a violation of Article 6 (see, for example, Dayanan v. Turkey, no. 7377/03 §§ 31-33, 13 October 2009; Yeşilkaya v. Turkey, no. 59780/00, 8 December 2009; and Fazli Kaya v. Turkey, no. 24820/05, 17 September 2013).*

61. *In respect of the present case, the Court observes that no reliance can be placed on the assertion that the applicant had been reminded of his right to remain silent (see Salduz, cited above, § 59); indeed, it is not disputed that the applicant did not waive the right to be assisted by a lawyer at that stage of the proceedings, a right which was not available in domestic law. In this connection, the Court notes that the*

Government have not contested that there existed a general ban in the domestic system on all accused persons seeking the assistance of a lawyer at the pre-trial stage (in the Maltese context, the stage before arraignment).

62. It follows that, also in the present case, the applicant was denied the right to legal assistance at the pre-trial stage as a result of a systemic restriction applicable to all accused persons. This already falls short of the requirements of Article 6 namely that the right to assistance of a lawyer at the initial stages of police interrogation may only be subject to restrictions if there are compelling reasons (see *Salduz*, cited above, §§ 52, 55 and 56).

63. *There has accordingly been a violation of Article 6 § 3 (c) taken in conjunction with Article 6 § 1 of the Convention.'* (Emfazi u sottolinear miżjud minn din il-Qorti.)

Fis-sentenza fl-ismijiet '**Christopher Bartolo (KI 390981M) vs Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija**',⁹ il-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) kienet ikkunsidrat li:

'Fin-nota ta' sottomissjonijiet tagħhom, l-intimati jargumentaw illi l-ilment tar-rikorrent fil-meritu huwa nfondat peress illi huwa kien inghata d-dritt li jikkonsulta ma' avukat qabel l-interrogazzjoni, u filfatt kien eżercita dan id-dritt, u illi s-sentenza citati minnu fir-rikors promotur ma huma ta' l-ebda sostenn għal l-ilment tar-rikorrent peress illi dawn jipprospettaw sitwazzjoni fejn l-interrogat ma thallix ikellem avukat qabel ma ttehdulu l-istqarrija.

---

⁹ Deċiża mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) nhar it-23 ta' Novembru, 2017 (Rikors Numru: 92/2016 JPG)

*l-Qorti rat pero illi l-ilment tar-rikorrent fir-rikors promotur tieghu m'huwiex illi ma thalliex jikkonsulta ma' avukat qabel ma ttehdietlu l-istqarrija (hlief fir-rigward tat-tieni wahda), izda proprju illi l-assistent legali tieghu ma kienx prezenti **waqt** it- tehid tal-istqarrija, kif jidher per eżempju minn paragrafu 8 u 13 tar-rikors promotur.*

M'huwiex ikkontestat illi r-rikorrent ma giex interrogat fil-presenza tal-avukat tieghu, anke ghaliex wara kollox, f'dak iz-zmien il-ligi stess ma kienitx tippermetti dan.

*Fis-sentenza fl-ismijiet **Panovits v. Cyprus** deciza mill-Qorti ta' Strasbourg fl-11 ta' Dicembru 2008 intqal illi: "...the Court observes that the concept of fairness enshrined in Article 6 requires that the accused be given the benefit of the assistance of a lawyer already at the initial stages of police interrogation. **The lack of legal assistance during an applicant's interrogation would constitute a restriction of his defence rights in the absence of compelling reasons that do not prejudice the overall fairness of the proceedings.**"*

*Fuq l-istess linja ta' hsieb, fis-sentenza fl-ismijiet **Dayanan v. Turkey** deciza mill-Qorti ta' Strasbourg fit-13 ta' Ottubru 2009 u citata fir-rikors promour tar-rikorrent intqal is-segweni:*

*"In accordance with the generally recognised international norms, which the Court accepts and which form the framework for its case-law, an accused person is entitled, **as soon as he or she is taken into custody, to be assisted by a lawyer, and not only while being questioned** (for the relevant international legal materials see Salduz, cited above, §§ 37-44). Indeed, the fairness of proceedings requires that an accused be able to obtain the whole range of services specifically*

associated with legal assistance. In this regard, counsel has to be able to secure without restriction the fundamental aspects of that person's defence: discussion of the case, organisation of the defence, collection of evidence favourable to the accused, preparation for questioning, support of an accused in distress and checking of the conditions of detention.'

*Il-fatt illi l-gurisprudenza tal-Qorti ta' Strasbourg evolvoiet sussegwentement ghas- sentenza ta' **Salduz** b'mod illi l-interpretazzjoni tad-dritt ghal smiegh mill-Qorti bdiet tikkonsidra li huwa necessarju li l-arrestat jithalla jkollu l-assistenza ta' avukat waqt l-interrogattorju hija kkonfermata bl-aktar mod car fis-sentenza fl-ismijiet **Brusco v. France** deciza fl-14 ta' Ottubru 2010, fejn il-Qorti ta' Strasbourg ibbazat il-konkluzjoni tagħha mhux biss fuq l-fatt illi Brusco ma thalliex ikellem avukat qabel ma gie interrogat izda anke ghaliex ma kellux access ghal avukat waqt l-ewwel interrogazzjoni tieghu u l-interrogazzjonijiet l-oħra kollha ta' wara dik, u dan a kuntrarju ta' dak li jezigi l-Artikolu 6:*

"L'avocat n'a donc été en mesure ni de l'informer sur son droit à garder le silence et de ne pas s'auto-incriminer avant son premier interrogatoire ni de l'assister lors de cette déposition et lors de celles qui suivirent, comme l'exige l'article 6 de la Convention."

*Konferma terga aktar cara ta' dan, tinsab fis-sentenza fl-ismijiet **Navone and others v. Monaco** deciza mill-Qorti ta' Strasbourg fl-24 ta' Ottubru 2013, fejn il-Qorti ikkonkludiet illi l-ligi ta' Monaco, li kienet tippermetti biss konsultazzjoni ma' avukat qabel l-*

interrogatorju, u ma kienitx tippermetti illi l-avukat ikun prezenti waqt l-interrogazzjoni,¹⁰ kienet leziva tad-dritt ta' smiegh xieraq:

“Or, en l'espèce, nul ne conteste qu'à l'époque des faits, le droit monégasque ne permettait pas aux personnes gardées à vue de bénéficier d'une assistance d'un avocat pendant les interrogatoires: une telle assistance était donc automatiquement exclue en raison des dispositions légales pertinentes. La Cour relève en effet que le droit interne ne prévoyait qu'une consultation avec un avocat au début de la garde à vue ou de la prolongation de celle-ci, pendant une heure maximum, l'avocat étant en tout état de cause exclu des interrogatoires dans tous les cas.

(...)

Par conséquent, la Cour ne peut que constater que les requérants ont été automatiquement privés de l'assistance d'un conseil au sens de l'article 6 lors de leur garde à vue, la loi en vigueur à l'époque pertinente faisant obstacle à leur présence durant les interrogatoires.”

Il-Qorti rat ukoll illi anke l-Qrati ordinarji Maltin diga bdew jesprimu d-dubbi taghhom rigward jekk, il-ligi, kif kienet dak iz-zmien, kienitx tiggarrantixxi adegwament d-dritt ta' smiegh xieraq konsiderat illi ma kienitx tippermetti illi suspettat jkollu assistenża legali waqt l-interrogatorju, u dan kif jidher fis-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali deciza fis-6 ta' Ottubru 2016 **fl-ismijiet Il-Pulizija (Spettur Jesmond J. Borg) vs Jason Cortis** fejn intqal illi:

---

¹⁰ Bhas-sistema Maltija f' dak iz-zmien. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegħ il-pagna enumerata tnejn (2) fis-sentenza fl-ismijiet '**Christopher Bartolo (KI 390981M) vs Avukat Generali Kummissarju tal-Pulizija**' deciza mill-Prim'Awla tal-Qorti Cvili (Sede Kostituzzjonali) nhar it-23 ta' Novembru, 2017 (Rikors Numru: 92/2016 JPG).

“...jista’ jkun hemm lok ghal-dibattitu dwar kemm il-provvedimenti tal-Kap 9 jirrispekkjaw d-dritt għall-assistenza legali mogħti lill- arrestat tenut kont ukoll illi dan id-dritt, kif ezistenti llum taħt il-ligi tagħna, huwa ristrett għal siegħa qabel l-interrogatorju u b’hekk jeskludi l-jedd tal-presenza tal-avukat waqt l-istess interrogatorju. F’dak l-istadju l-arrestat huwa sogġett għal mistoqsijiet diretti u suggestivi bir-risposti tagħhom, anke jekk jgħazel li ma jwegibx, bit-traskrizzjoni tiegħu tkun eventwalment esebata fil-proceduri kontrih fejn ikun meqjus innocenti sakemm pruvat mod iehor.”

Huwa car għalhekk illi skont il-gurisprudenza kostanti tal-Qorti ta’ Strasbourg, hekk kif żviluppat u evolviet sussegwentement għas-sentenza ta’ Salduz, il- garanzija u protezzjoni ta’ smiegh xieraq tirikjedi illi l-arrestat jingħata l-possibilita li jkollu miegħu avukat tal-fiducja tiegħu waqt, u mhux biss qabel, l-interrogazzjoni. Għalhekk jidher illi l-argument tal-intimati illi dan l-ilment tar-rikorrent huwa nfondat għaliex kienet ingħata l-possibilita li jkellem avukat qabel l-ewwel interrogatorju huwa nsostenibbli għaliex mill-gurisprudenza appena citata, jidher car illi l-arrestat għandu jingħata l-possibilita’ li jkollu avukat prezenti waqt l-interrogazzjoni.

M’huwiex kontestat, illi fiz-zmien in kwistjoni kien hemm restrizzjoni sistematika li kienet timpedixxi lill-arrestat milli jkollu avukat tal-fiducja tiegħu prezenti waqt l-interrogazzjoni. M’huwiex ikkontestat ukoll illi r-rikorrent ma thalliex ikollu avukat prezenti waqt l-ewwel interrogazzjoni, u illi ma ingħatax access għall-avukat tiegħu qabel jew waqt it-tieni interrogazzjoni. Dan il-fatt wahdu, skont il-gurisprudenza tal-Qorti ta’ Strasbourg, huwa bizzejjed biex tinstab lezjoni tad-dritt ta’ smiegh xieraq.

Il-Qorti pero ma tistghax ma tirrilevax illi dan huwa kaz gravi u partikolari, fejn ir- rikorrent huwa afflitt minn marda serja u terminali, tant li fi zmien tal- interrogazzjoni kien ikollu jaghmel sitt sieghat dialysis, fi granet alternattivi u filfatt kien gie arrestat hekk kif kien ghadu hareg minn sitt sieghat dialysis. Il-Qorti tinsab mhassba mmens illi l-pulizija ma zammew ebda record tal-kondizzjoni ta' sahha tar- rikorrent, b'mod illi ma jistghux jikkonfermaw jekk kienux taw cans lir- rikorrent jiekol u jixrob bejn sitt sieghat dialysis u l-interogazzjoni tieghu jew le, skont kif qed jallegra r-rikorrent. Il-Qorti tfakkar illi sakemm ir-rikorrent kien fil- kustodja tal-pulizija, il-pulizija kienet responsabbli ghal sahhtu u ghalhekk kellha tara li jkollha informazzjoni sufficjenti dwar il-kondizzjoni medika tar-rikorrent sabiex tigi salvagwardjata sahhtu u li r-rikorrent ma jithalliex bil-guh u bil-ghatx wara sitt sieghat dialysis.

Il-Qorti hija tal-fehma illi mill-provi prodotti rrizulta l-kondizzjoni medika tar- rikorrent, li kienet tikkawzalu ugiegh kbir, ansjeta u depressjoni, dana kollu jirrendi r-rikorrent persuna vulnerabbli, specjalment ikkonsidrat illi l-ewwel interrogazzjoni segwit sitt sieghat dialysis. Barra minn hekk, skont it-testimonjanza mhux kontradetta tal-psikologu Nicholas Briffa, a fol 128 - 129, ir-rikorrent huwa persuna suxxettibbli, u reza vulnerabbli minhabba l-kondizzjoni medika u d- depressjoni li minnha kien jbaghti. Di piu' l-fatt illi r- rikorrent ma kellu l-ebda esperjenza ta' interrogatorju, tirrendih aktar vulnerabbli.

Il-Qorti rat ukoll illi l-intimati ma ressqu l-ebda prova li kien hemm xi ragunijiet impellanti - "compelling reasons" - sabiex ir-rikorrent ma jithalliex ikollu avukat prezenti waqt l-interogazzjonijiet tieghu. Ghalhekk, ikkonsidrat li dak iz-zmien kien hemm restrizzjoni

sistematika ghad-dritt ta' assistenza legali waqt l-interrogazzjoni, l-effetti ta' liema kienu aggravati f'dan il-kaz minhabba l-vulnerabbilita tar- rikorrent, u galadarba l-intimati ma ressqu l-ebda prova li kien hemm ragunijet serji u mpellenti li jistghu jiggustifikaw ir-restrizzjoni tad-dritt ta' assistenza legali sofferta mir-rikorrent, il-Qorti tikkonkludi illi l-ilment tar-rikorrent illi d-dritt tieghu ghal smiegh xieraq gie lez, huwa fondat.

Ghalhekk, il-Qorti tiddikjara illi r-rikorrent sofra lezjoni tad-dritt tieghu ghal smiegh xieraq minhabba restrizzjoni mhux gustifikata ghad-dritt tieghu ta' access ghal avukat.'

Din is-sentenza giet appellata mill-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija. Il-Qorti Kostituzzjonali fid-decizjoni taghha¹¹ fost numru ta' kunsiderazzjonijiet qieset li:

36. Mill-premess jirrizulta manifest li l-istqarrijiet rilaxxjati mir-rikorrent ser ikollhom kif fil-fatt gja` kellhom quddiem il-Qorti Kriminali impatt fil- proceduri kriminali, mhux in kwantu ghall-ammissjonijiet, izda in kwantu l-kontenut taghhom kien ittiehed in konsiderazzjoni fil-quantum tal-piena imposta fuqu mill-Qorti Kriminali, u issa huwa car li anke l-Qorti tal-Appell Kriminali ser tiehu konsiderazzjoni tal-kontenut tal-istqarrijiet f'dan ir-rigward. Ghalhekk, ghalkemm il-proceduri kriminali ghadhom pendenti u ghalhekk ma jistax f'dan l-istadju jigi determinat jekk kienx hemm lezjoni ta' smiegh xieraq f'dawk il-proceduri, jekk l-istqarrijiet jithallew fil-process tal- proceduri kriminali, dawn wisq probabbilment ser isir uzu minnhom mill- Qorti tal-Appell Kriminali bi pregudizzju jew

---

¹¹ Sentenza fl-ismijiet 'Christopher Bartolo v. (1) Avukat Generali; u (2) Kummissarju tal-Pulizija' deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru, 2018 (Rikors numru 92/16 JPG).

vantagg għall-akkuzat fil- kwantifikazzjoni tal-piena, kemm dik karcerarja kif ukoll għal dak li tirrigwarda l-multa li tista' tigi imposta.

37. *Fid-dawl tal-premess it-tehid tal-istqarrijiet zgur li ser ikollhom impatt fuq l-ezitu tal-process kriminali u, la darba dan isir, x'aktarx ser isir ksur tad- dritt tal-rikorrent għal smigh xieraq tenut kont tal-fatt li dawn gew rilaxxjati mir-rikorrent fl-assenza ta' avukat li jassistih. Għalhekk huwa xieraq li, filwaqt li f'dan l-istadju ma jistax jinghad jekk kienx hemm lezjoni ta' dan id- dritt fundamentali tar-rikorrent peress li l-proceduri kriminali għadhom pendent, dawn ma jithallewx jibqghu fl-inkartament tal-process kriminali'*

Għar-ragunijiet sucitati il-Qorti Kostituzzjonali ddecidiet sabiex ma jsehhx ksur tad-drittijiet tar-rikorrent ma jsirx aktar uzu miz-zewg stqarrijiet rilaxxati mir-rikorrent fil-proceduri kriminali.

Fis-sentenza fl-ismijiet **'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) kontra Aldo Pistella'** fost numru ta' kunsiderazzjonijiet, gie kkunsidrat li:

'Riferibbilment għall-kaz in ezami, jirrizulta illi Aldo Pistella ngħata dritt li jkellem lill-avukat ta` ghazla tieghu qabel irrilaxxja l-istqarrija lill-Ispettur Malcolm Bondin. L-ispettur koncernat ikkonferma li hekk kien il-kaz, kemm meta xehed fil-kors ta` dan il-procediment, kif ukoll meta xehed fil-kawza kriminali. In partikolari, fis-seduta tal-kawza kriminali tal-20 ta` Ottubru 2014 stqarr illi:-

“Minn hemm hekk komplejna bl-investigazzjonijiet mas-sur Aldo Pistella fejn jien tajtu d-drittijiet tieghu u fejn tajtu d-dritt tal-parir legali fejn xtaq li jkellem avukat u fil-fatt kien tkellem ma` l-avukat tieghu Dr Sarah Sultana personalment, kien tkellem l-ghada filghodu fejn kienet giet tkellmu gewwa l-kwartieri tal-Pulizija. Wara li ha l-

parir legali kont komplejt bl-investigazzjonijiet mieghu...." (ara fol 19 u 20 tal-process kriminali).

Mill-istqarrija rrizulta wkoll illi Pistella kkonferma li fehem it-twissija moghtija lillu mill-pulizija u li kien kellem lil avukat tieghu qabel ma rrilaxxa l-istqarrija. Insibu a fol 29 :

"M: Fhimtha t-twissija li ghadni kif tajtek?

T: Iva.

M: Tikkonferma li kellimt lil avukat tieghek Dr Sara Sultana u gejt moghti dokument bid-drittijiet kollha tieghek bil-lingwa taljana?

T: Iva.

Madanakollu rrizulta wkoll illi Pistella ma kienx assistit mill-avukat ta`ghazla tieghu waqt it-tehid tal-istqarrija. Gara hekk ghaliex fiz-zmien meta Pistella kien qed jigi nvestigat, ma kienx hemm dritt li min kien qed jigi nvestigat jitlob li jkun assistit minn konsulent legali waqt it-tehid ta`l-istqarrija.

Din hija propju l-kwistjoni mertu tar-referenza kostituzzjonali odjerna, ossija jekk il-kaz ta`persuna li ma jkollhiex assistenza legali fl-istadju meta tkun giet arrestata u interrogata jikkostitwix ksur tal-jedd ghal smigh xieraq kif tutelat bl-Art 6 tal-Konvenzjoni.

Il-Qorti hadet nota tal-fatt li Aldo Pistella ddikjara li talab l-assistenza ta`avukat izda dak l-avukat ma kienx prezenti waqt l-interrogatorju.

Irrizulta wkoll mix-xieghda tal-Ispettur Bondin fil-proceduri kriminali illi waqt li kien qed jaghti l-istqarrija, Pistella kkopera izda kellu problema bejn li ried jikxef il-persuni involuti u bejn li ma riedx;

ghalhekk kien rega` nsista li jkellem lill-konsulent legali izda din it-talba kienet michuda.

L-ispettur xehed hekk a fol 25 :-

“Is-sinjur ikkopera maghna bis-shih. Il-problema li kellu s-sinjur qisu bejn jixtieq jikkopera mal-pulizija u jghid verament min huma nvoluti n-nies u minn ghand min kien qed jixtri u jassistina f dawk l-affarijiet u bejn qed jibza` minn dawn l-affarijiet. Ghax f hin minnhom xtaq li jghinna u f hin minnhom rega` talab biex jitkellem filfatt ma` l-avukat, ghidtlu li ma jistax.”

Ghal din il-Qorti, il-fatt li persuna ma kinitx assistita minn avukat waqt l-interrogazzjoni jwassal ghal sitwazzjoni fejn l-uzu ta` l-istqarrija mehuda minghajr l-assistenza legali tammonta ghal lezjoni tad-dritt ghal smigh xieraq tal-imputat skont l-Art 6 tal-Konvenzjoni.

Din il-Qorti tqis li ghall-kaz odjern ghandha tapplika l-gurisprudenza l-aktar ricenti tal-ECHR u tal-qrati taghna fejn inghad kjarment li d-dritt ta` l-applikant jigi rrimedjabbilment ippregudikat meta hu jirrilaxxa stqarrijiet waqt l-interrogazzjoni meta ma kienx assistit minn avukat u in segwitu dawk l-istqarrijiet jintuzaw kontra tieghu. '

L-istess Qorti¹² qieset li:

'Fil-fehma ta` din il-Qorti, il-fatt li persuna ma kinitx assistita minn avukat waqt l-interrogazzjoni u waqt l-istess interrogazzjoni talbet li

---

¹² Fis-sentenza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) kontra Aldo Pistella' deciza mill-Qorti Ċivili Prim'Awla (Ġurisdizzjoni Kostituzzjonali) fis-27 ta' Ġunju 2017 (Referenza Kostituzzjonali Numru. 104/16 JZM)

terga` tkellem lill-avukat u tali talba giet michuda, iwassal ghal sitwazzjoni fejn id- dritt ta` dik il-persuna, fil-kaz tal-lum Aldo Pistella, kien irrimedjabbilment ippregudikat stante illi huwa rrilaxxa stqarrijiet waqt l-interrogazzjoni meta ma kienx assistit minn avukat u in segwitu dawk l-istqarrijiet jintuzaw kontra tieghu.

Issa rrizulta wkoll illi l-kawza kriminali ghadha pendenti.

Ghalkemm il-qorti ta` gurdizzjoni kriminali eventwalment taghti decizjoni fil-mertu wara li jkun inghalaq il-gbir tal-provi, tenut kont tal- konsiderazzjonijiet kollha premessi, m`ghandux ikun illi l-kawza kriminali titkompli bl-istqarrija ta` Aldo Pistella lill-Ispettur Malcolm Bondin tkun taghmel prova la darba rrizulta li waqt it-tehid tal- istqarrija ma kienx prezenti l-avukat ta` Aldo Pistella.

Del resto l-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija t-tnejn sostnew illi l-kaz tal-pulizija kontra Aldo Pistella mhuxwix fondat biss fuq l-istqarrija ta` l-akkuzat izda fuq provi ohra wkoll.

Ghalkemm jibqa` l-principju li procediment gudizzjarju ghandu jitqies fit-totalita` tieghu sabiex jigi determinat kienx hemm ksur tal- jedd ghal smigh xieraq, tibqa` l-konsiderazzjoni li m`ghandu jsir ebda uzu mill-istqarrija ta` Aldo Pistella fil-process kriminali sabiex meta jintemm il-process kriminali, ma jkunx mittiefes b`irregolaritajiet.'

Il-Qorti Kostituzzjonali¹³ ikkonfermat is-sentenza tal-Ewwel Qorti, fejn fost kunsiderazzjonijiet ohra dwar l-appell ipprezentat mill-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija ikkunsidrat li:

'14. Ghalkemm, bhall-ewwel qorti, taqbel mal-appellanti illi f'dan l-istadju għadu ma seħħ l-ebda ksur tal-jedd għal smiġh xieraq, madankollu, kif osservat fil-kaz' ta' Malcolm Said,¹⁴ il-qorti xorta hija tal-fehma li ma jkunx għaqli li l-proċess kriminali jithalla jitkompla bil-produzzjoni tal-istqarrija tal-akkuzat Pistella la darba din, għallinqas f'parti minnha, ittiehdet mingħajr ma Pistella kellu l-għajjnuna ta' avukat. Għalhekk, għalkemm għadu ma seħħ ebda ksur tal-jedd għal smiġh xieraq, fiċ-ċirkostanzi huwa għaqli illi, kif qalet l-ewwel qorti, ma jsir ebda użu mill-istqarrija fil- proċess kriminali sabiex, meta l-proċess kriminali jintemm, ma jkunx tniġġes b'irregolarità – dik li jkun sar użu minn stqarrija li ttiehdet mingħajr ma l-interrogat kellu l-għajjnuna ta' avukat – li tista' twassal għal konsegwenzi bħal thassir tal-proċess kollu.

15. Il-fatt li, kif josservaw l-appellanti, hemm xieħda ohra fil-proċess barra l-istqarrija li tista' ssaħħaħ il-kaz' tal-prosekuzzjoni ma huwiex argument kontra din il-konkluzjoni. Ifisser biss li l-kaz' tal-prosekuzzjoni ma jiddgħajjifx bit-tneħħija tal-istqarrija waqt li jista' jingieħ fixxejn jekk l-istqarrija tithalla fil-proċess u dan possibilmment iwassal għal sejbien, eventwalment, ta' ksur tal-jedd għal smiġh xieraq.'

---

¹³ Fil-kawza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) v. Aldo Pistella' deċiża fl-14 ta' Diċembru, 2018 (Rikors numru: 104/2016/1 JZM).

¹⁴ 24 ta' Ġunju 2016. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qieġħ il-paġna enumerata tnejn (2) fis-sentenza fl-ismijiet 'Il-Pulizija (Spettur Malcolm Bondin) v. Aldo Pistella' deċiża fl-14 ta' Diċembru, 2018 (Rikors numru: 104/2016/1 JZM).

Il-Qorti tagħmel referenza ukoll għas-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta v. Martino Aiello'**¹⁵ fejn gie kkunsidrat li:

'Illi t-tezi tar-rikorrenti hi semplici u lineari. Meta giet rilaxxata l-istqarrija dik il-persuna ma kellhiex id-dritt tal-prezenza ta' l-avukat. Il-konkluzjoni allura hi li tali stqarrija għandha tkun inammissibli.

Illi t-tezi tal-Avukat Generali hi daqstant lineari. Ir-rikorrenti gie mogħti d-dritt li jikkonsulta avukat ta' fiducja tiegħu. Hu rrifjuta tali dritt, ma kkonsulta lil hadd u liberament u volontarjament irrilaxxa l-istqarrija hawn fuq imsemmija.

Illi din il-Qorti josserva li s-sentenza Borg v. Malta (hawn fuq citata) ma kinitx biss jitkellem fuq id-dritt li wiehed ikollu l-jedd li jikkonsulta ma avukat qabel tigi rilaxxat stqarrija. Dik is-sentenza tghid illi f'kull stadju ta' l-investigazzjoni l-persuna susspettata jew akkuzata jrid ikollha d-dritt ta' l-avukat. Kien għalhekk li gie promulgat l-Att numru LI ta' l-2016.

Illi fil-fehma ta' din il-Qorti l-istess principji li gew applikati fis-sentenzi hawn fuq imsemmija għandhom japplikaw f'dan il-kaz ukoll. Dan ifisser li anki jekk r-rikorrenti rrifjuta d-dritt li jikkonsulta avukat ma jfissirx li hu kien ser jirrifjuta l-prezenza ta' avukat fl-istess kamra ta' l-interrogatorju, tenut kont tal-fatt li l-artikolu fuq citat isemmi li l-avukat prezenti għall-interrogatorju "...jippartecipa b'mod effettiv fl-interrogazzjoni...". Kif wiehed jista' japprezza din hi sitwazzjoni kompletament differenti. Logikament, ma tistax tipenalizza persuna li għamel għazla fuq parametri kompletament differenti minn dawok li huma in vigore llum.

---

¹⁵ Sentenza preliminari mogħtija mill-Qorti Kriminali nhar id-9 ta' Mejju, 2017 (Att ta' Akkuza numru 13/2015).

Ghaldaqstant, ghal dawn ir-ragunijiet din il-Qorti tilqa l-eccezzjoni tar-rikorrenti. Tiddikjara l-istqarrija tad-19 ta' Ottubru, 2014 rilaxxat mir-rikorrenti bhala nammissibbli. Tali stqarrija ma tistax tigi prodotta waqt il-guri jew kopja taghha moghtija lill-gurati.'

Dik is-sentenza kienet giet appellata u l-Qorti tal-Appell Kriminali¹⁶ ma kinitx ikkonfermat is-sentenza tal-Qorti Kriminali izda kienet ikkunsidrat:

'19. Illi gjaldarba l-kwistjoni imqanqla la hija wahda frivola u lanqas vessatorja, din il-Qorti, wara li rat l-artikolu 46(3) tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 4(3) tal- Kapitolu 319 tal-Ligijiet ta' Malta, qed tibghat lil-Prim'Awla tal-Qorti Civili, l-kwistjoni dwar jekk bl-uzu fil-guri kontra l-akkuzat appellat Martino Aiello tal- istqarrija rilaxxjata minnu lill-pulizija fid-19 ta' Ottubru 2014 jigix lez id-dritt tal-istess Martino Aiello ghal smigh xieraq sancit bl-artikolu 39(1)(3) tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 6(1)(3) tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad- Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fondamentali.

20. Tiddiferixxi dan l-appell sine die sakemm tigi deciza definnittivament il-kwistjoni fuq riferita.'

Sussewwentement, il-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali)¹⁷ iddeciediet ir-referenza Kostituzzjonali billi iddikjarat li fic-cirkostanzi tal-kaz mhux ser ikun jirrizulta ebda lezjoni tad-dritt fundamentali tal-akkuzat Martino Aiello ghal smigh xieraq kif sancit fl-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali

---

¹⁶ Deciza fit-9 ta' April, 2018 (Att ta' Akkuza Numru 13/2015).

¹⁷Fl-ismijiet 'Ir-Repubblika ta' Malta vs Martino Aiello' fis-17 ta' Ottubru, 2019 (Referenza Kostituzzjonali Numru: 38/2018 AF).

jekk isir uzu fil-guri kontra tieghu mill-istqarrija li huwa rrilaxxa lil pulizija fid- 19 ta' Ottubru, 2014. Il-Qorti f'dik is-sentenza fost kunsiderazzjonijiet ohra, qieset li:

'Qabel xejn, din il-Qorti tgħid illi ma jirrizultax li kien hemm raġunijiet tajbin li jzommu lill-akkużat milli jkollu avukat preżenti waqt l-interrogazzjoni u waqt li kien qiegħed jagħti listqarrija. L-uniku raġuni li Martino Aiello ma setax ikun mgħejjun minn avukat kienet li, dak iż-żmien, il-liġi ma kienitx tippermetti li l-akkużat ikun hekk mgħejjun f'dak l-istadju imma seta' jikkonsulta ma' avukat biss qabel l-interrogazzjoni, xi haġa li mhux kontestat li Martino Aiello rrifjuta li jagħmel.

Madanakollu, il-posizzjoni ġurisprudenzjali kurrenti turi li m'għadux il-każ li l-fatt waħdu li l-liġi ma kienitx tippermetti l-assistenza ta' avukat qabel jew waqt l-interrogazzjoni, awtomatikament iwassal sabiex jinstab li kien hemm ksur tad-dritt għal smiġħ xieraq, kif qiegħed jippretendi l-akkużat, imma din il-Qorti għandha tqis diversi fatturi qabel tasal għall-konkluzjoni tagħha.

Kif diġà ntqal, dan il-każ huwa kemmxjejn differenti mill-każ ta' Aldo Pistella in kwantu li Martino Aiello kien fil-fatt irrinunzja għad-dritt tiegħu li jikkonsulta ma' avukat qabel ma ġie interrogat mill-Pulizija u assolutament ma ġiex muri li huwa xtaq li jkollu avukat preżenti waqt l-interrogazzjoni jew waqt li kien qiegħed jirrilaxxa l-istqarrija.

*Propriu dwar ir-rinunzja, fil-każ ta' **Paskal vs Ukraine**, tal-15 ta' Settembru 2011, il-Qorti Ewropea qalet hekk:*

“neither the letter nor the spirit of Article 6 of the Convention prevents a person from waiving of his own free will, either expressly or tacitly, the entitlement to the guarantees of a fair trial, as long as a waiver of

the right is given in an unequivocal manner and was attended by the minimum safeguards commensurate to its importance."

L-akkuzat naqas milli juri wkoll li huwa għandu jitqies bħala persuna vulnerabbli. Fil-fatt, meta xehed quddiem din il-Qorti, tista' tghid li ma semma xejn dwar iċ-ċirkostanzi tal-arrest tiegħu flimkien ma' martu mal wasla tagħhom hawn Malta. Martino Aiello la kien minorenni u lanqas kien ibati minn xi forma oħra ta' vulnerabilità fiż-żmien in kwistjoni. Lanqas jirriżulta xi prova fis-sens li iċ-ċirkostanzi li fihom ittiehdet l-istqarrija kienu għalih intimidanti. L-istqarrija ngħatat volontarjament, mingħajr theddid, wegħdi jew promessi ta' vantaġġi u wara li ngħata d-debita twissija skont il-liġi, u cioè li ma kienx obligat jittellem sakemm ma kienx hekk jixtieq, iżda li dak li kien ser jgħid seta' jingieb bħala prova kontrih. Lanqas ma gie muri li l-akkuzat ma kienx qiegħed jifhem l-import taċ-ċirkostanzi li kien jinsab fihom. Il-Qorti tinnota wkoll illi Martino Aiello ma qajjem l-ebda lment dwar listqarrija li kien irrilaxxa qabel ma gie deciż il-każ ta' Borg vs Malta imma huwa talab lill-Qorti Kriminali sabiex ikun jista' jressaq eċċezzjoni dwar l-inammissibilità tal-istqarrija biss minħabba dak deciż mill-Qorti Ewropea fl-imsemmija każ. Imma kif rajna, din il-gurisprudenza m'għadhiex applikabbli inkondizzjonatament safejn l-akkuzat qiegħed jippretendi li l-istqarrija tiegħu mhijiex ammissibbli bħala prova abbażi tal-fatt waħdu li dak iż-żmien ma setax ikun assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni u waqt li kien qiegħed jirrilaxxa l-istqarrija. Anzi, għandhom jittiehdu in konsiderazzjoni diversi fatturi li flimkien jagħmlu iċ-ċirkostanzi tal-każ.

Martino Aiello fl-ebda stadju ma kkontesta l-awtenticità tal-prova li gabet il-Prosekuzzjoni kontrih, liema prova mhijiex limitata għall-istqarrija in kwistjoni. Lanqas ma oppona għall-preżentata ta' dik l-evidenza. L-assjem tal-provi ser ikun evalwat minn Imħallef u

għalhekk, minn persuna b'għarfien għoli tal-proċedura legali u l-liġi Maltija.

Finalment, il-Qorti tqis illi huwa indubbjament fl-interess pubbliku li jiġi investigat u imressaq sabiex jiġi ġudikat mill-Qorti ta' ġurisdizzjoni kriminali l-akkuzat li nqabad in flagrante jitttraffika d-droga f'Malta.

Għaldaqstant, il-Qorti ssib li l-akkuzat Martino Aiello ma rnexxilux juri li tassew ser iġarrab ksur tad-dritt tiegħu għal smiġħ xieraq bl-użu fil-ġuri kontra tiegħu tal-istqarrija li rrilaxxa fid-19 ta' Ottubru 2014.'

Dik is-sentenza giet appellata u l-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta v. Martino Aiello'**¹⁸ cahdet l-appell u fost kunsiderazzjonijiet oħra qieset li:

'24. L-istqarrija ma ttieħditx bi ksur ta' xi dispozizzjoni ta' liġi u kien ċertament fl-interess pubbliku li kaz' dwar traffikar ta' drogi f'Malta, ikun investigat u jittieħdu proċeduri kriminali dwaru.

25. M'hemm l-ebda indizju li l-appellant għe mgieghel jagħmel dik l-istqarrija. Fl-ebda stadju m'allega xi theddid jew wegħda biex għamilha.

26. Fir-rigward ta' paragrafu (g) m'hemmx dubju li l-prosekuzzjoni trid li dik l-istqarrija tintuza bħala prova importanti tal-ġuri li għad irid isir, u dan b'riferenza għal dak li għara f'Mejju u Ġunju, 2014 peress li fl-istqarrija Aiello ammetta li kien hemm darbtejn oħra f'dawk

---

¹⁸ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Marzu, 2020 (Rikors numru: 38/18 AF).

ix-xhur meta kien digà` importa droga f' Malta. Fatt li saret riferenza espressa għalih fl-att tal-akkuza. Għalkemm il-guri għadu ma sarx, hu evidenti li dik l-ammissjoni f-listqarrija għandha importanza fil-proċess kriminali tant li saret riferenza għaliha fl-att tal-akkuza.

27. Inoltre, dwar dan il-kaz` għad irid isir il-guri. Għalhekk huma l-gurati li ser jiddeciedu jekk l-appellant huwiex hati tal-akkuza li hemm kontrib. Madankollu, ser ikun l-imħallef li fl-indirizz li jrid jagħmel lill-gurati ser jigbor ix-xiehda tax- xhieda u l-provi li jkunu marbutin magħhom, kif ukoll ifisser ix-xorta u l-elementi tar-reati rilevanti għall-kaz. Hu l-imħallef li jagħmel ".... kull osservazzjoni oħra li tiswa biex triegħi u turi lill-guri kif għandu jaqdi sewwa d-dmirijiet tiegħu" (Artikolu 465 tal-Kap. 9).

28. Li hu zgur hu li f'dan il-kaz` l-appellant ingħata l-opportunita' li jitkellem ma' avukat, bit-telefon jew wicc`imb`wicc, izda irrifjuta. B'dak il-mod l-appellant caħhad lill-oppportunita' li jkollu parir ta' avukat sabiex jipprepara ruħu għall-interrogazzjoni u sabiex jingħata tagħrif dwar il-vantagħi u zvantagħi li jitkellem jew jagħzèl is-silenzju waqt linterrogazzjoni. Dan meta kien jaf li waqt l-interrogazzjoni ma kienx ser ikollu l-assistenza ta' avukat prezenti. Dan apparti li kien infurmat b'mod car bil-jedd li jibqa' sieket u ma jwegibx izda xorta aghzèl li jwiegèb liberament. Madankollu xorta aghzèl li jwiegèb għad-domandi li sarulu.'

Il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri), f'sentenza li nghatat ricentament, fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta vs Martino Aiello'**¹⁹ il-Qorti qieset:

---

¹⁹ Deciza fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att ta' Akkuza numru: 13/2015).

'12. Illi d-difiza madanakollu xorta waħda għadha qed tinsisti fuq l-ecċezzjoni minnha ventilata dwar l-inammissibilita' ta' l-istqarrija tal-akkuzat billi tishaq illi din il-Qorti ta' kompetenza penali trid tħares lejn il-kwistjoni taħt ottika differenti minn dik tal-Qorti Kostituzzjonali, ukoll għaliex fl-istadju taċ-ċelebrazzjoni tal-guri ma għandux jiġi rimess għal għidizzju tal-gurija popolari jekk il-kriterji mfassla fid-deċiżjoni *Beuze vs il-Belġju* deciża mill-Qorti Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem ma gēwx osservati. Jišhaq illi għalkemm l-appellat inqabad f'okkazjoni waħda in flagrante jdaħħal id-droga gēwwa Malta, madanakollu fl-istqarrija rilaxxata minnu lil pulizija huwa jammetti għal zēwg'okkazjonijiet oħra ta' importazzjoni liema fatt allura johrog' biss minn din l-istqarrija u minn ebda prova oħra. Fil-fehma tad-difiza hija din il-Qorti f'dan l-istadju tal-proċeduri li għandha tara jekk il-kriterji imfassal fid-deċiżjoni *Beuze* jirrizultaw u jekk humiex ser iwasslu sabiex jivvizjaw listqarrija rilaxxata mill-appellat.

13. Illi l-Qorti ma tistax taqbel ma din il-linja difenzjonali u dan għaliex kif diversi drabi affermat mill-qradi fir-rigward tal-prinċipju regolatur dwar l-ammissibilita' ta' prova fil-proċess penali, hija prassi adottata mill-giurisprudenza illi prova ma titqiesx li hija inammissibbli sakemm ma jkunx hemm xi dispozizzjoni espressa tal-ligī li tipprekludi l-ammissjoni ta' dik il-prova. Illi għalkemm l-appellat jistieden lil din il-Qorti tqies l- ilment minnu ventilat mill-ottika tal-proċess għidizzjarju penali u mhux minn dak ta' natura kostituzzjonali, madanakollu imbagħad ma jinwoka ebda regola tal-ligī penali li teskludi l-producibilita' tal-istess stqarrija, izda jišhaq unikament illi l-istqarrija hija nieqsa mill-valur probatorju tagħha għaliex meta interrogat huwa ma kellux avukat prezenti miegħu sabiex jassistieh u allura qiegħed issejjes din il-lanjanza fuq lezjoni potenzjali tal-jedd tiegħu għal smiġħ xieraq, kwistjoni li issa giet determinat finalment

*mill-Qorti Kostituzzjonali li sabet li ma kien hemm ebda lezjoni f'dan is-sens. (...)*¹

Fl-istess sentenza, fost kunsiderazzjonijiet oħra gie meqjus li:

'16. Magħmula dawn il-kunsiderazzjonijiet u billi d-difiza qed issejjes l-eċċezzjoni tagħha dwar l-inammissibilita' ta' l-istqarrija ta' l-akkuzat mhux fuq xi regola penali tal-evidenza li teskludi dik il-prova, peress li l-istess stqarrija kienet konformi mal-ligi penali vigenti dak iż-żmien, izda fuq l-allegata lezjoni potenzjali tal-jedd tiegħu għal smiegh xieraq taħt l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea jekk isir użu minn dik l-istqarrija fil-guri, u peress ukoll illi mill-pronunzjament tal-Qorti Kostituzzjonali tali lezjoni ma tirrizultax, f'dan l-istadju tal-proċeduri l-imsemmija prova m'għandhiex tigi skartata billi mhuwiex nieqes il-valur probatorju tagħha għaladarba ma hemm ebda regola li qed teskludi l-ammissjoni ta' l-istess.'

Sentenza ta' certu importanza hija dik mogħtija mill-Grand Chamber tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fis-sentenza **'Bueze vs Belgium'**²⁰ fejn għamlet enfazi fuq il-fatt li l-proċeduri iridu jigu evalwati fl-intier tagħhom sabiex jigi determinat jekk kien hemm vjolazzjoni tad-dritt għal smiegh xieraq. F'dik is-sentenza gie meqjus li:

'150. When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account (see Ibrahim and Others, cited above, § 274, and Simeonovi, cited above, § 120):

---

²⁰ Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10)

(a) *whether the applicant was particularly **vulnerable**, for example by reason of **age** or **mental capacity**;*

(b) *the **legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial**, and whether it was **complied with** – where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;*

(c) *whether the applicant had the **opportunity to challenge the authenticity of the evidence** and oppose its use;*

(d) *the **quality of the evidence** and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its **reliability or accuracy**, taking into account the **degree and nature of any compulsion**;*

(e) *where evidence was obtained unlawfully, the **unlawfulness** in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;*

(f) *in the case of a statement, the **nature of the statement** and whether it was promptly retracted or modified;*

(g) *the **use to which the evidence was put**, and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;*

(h) *whether the **assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors**, and the content of any directions or guidance given to the latter;*

(i) the weight of the public interest in the investigation and punishment of the particular offence in issue; and

(j) other relevant procedural safeguards afforded by domestic law and practice.'

Fl-istess sentenza gie kkunsidrat li:

'193. In conclusion, re-emphasising the very strict scrutiny that must be applied where there are no compelling reasons to justify the restriction on the right of access to a lawyer, the Court finds that the criminal proceedings brought against the applicant, when considered as a whole, did not cure the procedural defects occurring at the pre-trial stage, among which the following can be regarded as particularly significant:

(a) The restrictions on the applicant's right of access to a lawyer were particularly extensive. He was questioned while in police custody without having been able to consult with a lawyer beforehand or to secure the presence of a lawyer, and in the course of the subsequent judicial investigation no lawyer attended his interviews or other investigative acts.

(b) In those circumstances, and without having received sufficiently clear prior information as to his right to remain silent, the applicant gave detailed statements while in police custody. He subsequently presented different versions of the facts and made statements which, even though they were not self-incriminating stricto sensu, substantially affected his position as regards, in particular, the charge of the attempted murder of C.L.

(c) All of the statements in question were admitted in evidence by the Assize Court without conducting an appropriate examination of the circumstances in which the statements had been given, or of the impact of the absence of a lawyer.

(d) While the Court of Cassation examined the admissibility of the prosecution case, also seeking to ascertain whether the right to a fair trial had been respected, it focused on the absence of a lawyer during the period in police custody without assessing the consequences for the applicant's defence rights of the lawyer's absence during his police interviews, examinations by the investigating judge and other acts performed in the course of the subsequent judicial investigation.

(e) The statements given by the applicant played an important role in the indictment and, as regards the count of the attempted murder of C.L., constituted an integral part of the evidence on which the applicant's conviction was based.

(f) In the trial before the Assize Court, the jurors did not receive any directions or guidance as to how the applicant's statements and their evidential value should be assessed.

194. The Court finds it important to emphasise, as it has done in other cases under Article 6 § 1 of the Convention in which an assessment of the overall fairness of the proceedings was at issue, that it is not for the Court to act as a court of fourth instance (see Schatschaschwili, cited above, § 124). In carrying out such an assessment, as required by Article 6 § 1, it must nevertheless carefully look at how the domestic proceedings were conducted, and very strict scrutiny is called for where the restriction on the right of access to a lawyer is not based on any compelling reasons. In the present case, it is the combination of the

various abovementioned factors, and not each one taken separately, which rendered the proceedings unfair as a whole.

(iv) General conclusion

195. Accordingly, there has been a violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention.'

Ghalhekk skond din is-sentenza, ir-restrizzjoni ghal access ghal Avukat waqt l-interrogatorju ma jfissirx awtomatikament li kien hemm lezjoni tad-dritt ghal smiegh xieraq izda l-Qorti trid tqis ukoll l-'overall fairness' tal-proceduri sabiex tiddetermina jekk kienx hemm lezjoni o meno. F'dan ir-rigward, il-Qorti tal-Appell Kriminali fis-sentenza fl-ismijiet **'Il-Pulizija vs Maximilian Ciantar'**²¹ wara li ghamlet referenza ghas-sentenza fl-ismijiet **'Bueze vs Belgium'**²² qieset:

'Illi ghalkemm illum kif inghad il-ligi regghet giet emendata u dan sabiex jigi fis-sehh fil-ligi domestika d-dritt komunitarju fir-rigward u sabiex ukoll ir-restrizzjoni sistematika dwar id-dritt ghall-avukat jigi regolat, madanakollu fiz-zmien meta giet rilaxxjata l-istqarrija tal-appellant kien hemm dritt, ghalkemm wiehed iktar ristrett, tal-persuna suspettata biex tikkonferixxi mal-avukat tal-fiducja taghha fil-hin precedenti l-interrogatorju mill-pulizija. Illi allura din il-Qorti fid-dawl tal-pronunzjament surriferit tal-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem ma tistax a priori tiskarta stqarrija ta' persuna li tkun inghatat l-jedd tikkonsulta ma' avukat qabel ma tigi interrogata, izda fejn l-avukat taghha ma kienx prezenti filwaqt tal-interrogazzjoni, u dan ghaliex allegatament jista' jkun hemm lezjoni tad-dritt taghha ghal smiegh xieraq, billi kif mistqarr f'dan il-pronunzjament kull kaz irid jitqies ghalih u cioe' allura billi jigi mistharreg f'kull kaz individwalment jekk bil-fatt illi l-persuna akkuzata ma kellhiex l-

---

²¹ Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Frar, 2019 (Appell Numru: 514/2017).

²² Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Numru: 71409/10).

avukat prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija dan setax impinga fuq issmigh xieraq iktar 'il quddiem tul il-proceduri penali istitwiti kontra taghha.

Din il-Qorti ma ghandhiex funzjonijiet kostituzzjonali u allura ma ghandhiex il-poter tistharreg jekk ikunx sehħ lezjoni tad-dritt ta' smigh xieraq jew jekk potenzjalment dan jistax isehħ u dan f'kaz fejn xi forma ta' assistenza legali tkun giet mogħtija. Ma tistax il-Qorti ta' kompetenza penali tiddeciedi a priori illi bil-fatt wahdu illi fiz-zmien li l-persuna akkuzata tkun giet interrogata ma kellhiex il-jedd ikollha l-avukat prezenti magħha dan awtomatikament kien vjolattiv tal-jedd tagħha għal smigh xieraq meta l-Qorti Ewropeja issa qed tidderigi il-qrati domestici jindagaw jekk il-proceduri fl-intier tagħhom kenux gusti filkonfront tal-akkuzat bit-test allura li irid jigi segwiet fuq zewg binarji u cioe':

- i. the existence of compelling reasons for the right to be withheld*
- ii. the overall fairness of the proceedings.*

Jingħad biss f'dan il-kaz illi l-appellant kien abbilment assistit tul dawn il-proceduri kriminali istitwiti kontra tieghu. Fl-ebda mument tul il-proceduri ma jqanqal il-kwistjoni dwar il-valur probatorju tal-istqarrija minnu rilaxxjata biex b'hekk il-Qorti għandha quddiemha prova li qatt ma giet ikkontestata. Illi magħdud dan madanakollu l-Qorti tosserva li l-appellant kien ikkonsulta mal-avukat tal-fiducja tieghu qabel ma gie interrogat. F'dak iz-zmien huwa kellu sitta u ghoxrin sena u diga` kellu irregistrati kontra tieghu hdax-il kundanna biex b'hekk ma jistax jitqies li kien bniedem vulnerabbli. L-appellant qatt ma jikkontendi illi hu jew l-avukat tieghu ma gewx mgharrfa mill-pulizija dwar in-natura tal-akkuzi migjuba fil-konfront tieghu jew tal-provi li l-pulizija kellhom f'idejhom. Fuq kollox dak mistqarr mill-

appellant fl-istqarrija minnu rilaxxjata huwa biss korroborazzjoni ta' dak li jikkontendu l-vittmi billi dawn kienu x-xhieda ewlenija f'dan il-kaz meta jistqarru li gharfu lill-appellant bhala wiehed mill-hallelin.

Illi finalment ghalkemm il-ligi f'dak iz-zmien ma kenitx tippermetti lill-avukat li jkun prezenti waqt it-tehid tal-istqarrija, madanakollu ghandu jinghad illi l-ligi kif inhi illum ma tantx toffri dik l-assistenza effettiva bil-fatt illi l-avukat ikun prezenti mal-persuna suspettata waqt li din tkun qed tigi interrogata bil-proviso ghall-artikolu 355AUA (8)(c) tal-Kodici Kriminali jiddisponi hekk:

“Id-dritt tal-avukat li jippartecipa b'mod effettiv ma għandux jinftiehem bhala dritt tal-avukat li jostakola l-interrogazzjoni jew li jissuggerixxi twegħbiet jew reazzjonijiet oħra għall-interrogazzjoni u kull mistoqsija jew rimarka oħra mill-avukat għandha, hlief f'ċirkostanzi eċċezzjonali, issir wara li l-Pulizija Eżekuttiva jew awtorità oħra investigattiva jew awtorità ġudizzjarja jkunu ddikjaraw li ma għandhomx aktar mistoqsijiet.”

Fil-fatt minn qari tad-Direttiva tal-Unjoni Ewropeja dwar id-Dritt tal-assistenza legali, ghalkemm din giet tramandata kwazi kelma b'kelma fil-ligi taghna, madanakollu dana l-proviso ma jirriaffigura imkien fl-artikolu 3 tad-Direttiva, li gie trasportat fl-artikolu 355AUA tal-Kodici Kriminali.

Maghmula dawn il-konsiderazzjonijiet ghalhekk din il-Qorti ma issib l-ebda mottiv li jista' igieghlha titbieghed mill-fehma milhuqa mill-Ewwel Qorti li strahet fuq ix-xiehda tal-vittmi f'dan il-kaz abbinata mal-istqarrija rilaxxjata mill-appellant u dan sabiex sejset is-sejbien ta' htija fil-konfront tieghu.¹

Din il-Qorti sejra taghmel referenza ghal *joint concurring opinion* tal-Imhallfin Yudkivska, Vučinić, Turković u Hüseyinov ghas-sentenza fl-ismijiet 'Beuze v. Belgium'²³ fejn fost affarijiet ohra ikkunsidraw li:

'22. *In sum, we believe that it is vital to make a distinction between the systematic defects and the particular defects which are found in individual cases as a result of targeted and context-specific restrictions (e.g. in terrorism cases) or as a result of mistakes and shortcomings in individual cases. It is not correct for the Court to consider the overall fairness of an individual applicant's case when a systematic ban exists, affecting every other individual in the applicant's position and in the absence of any assessment by the relevant national authorities.*

23. *The formulation of the exception is extremely clear: any derogation must be justified by compelling reasons pertaining to an urgent need to avert danger for the life or physical integrity of one or more people. In addition, any derogation must comply with the principle of proportionality, which implies that the competent authority must always choose the alternative that least restricts the right of access to a lawyer and must limit the duration of the restriction as much as possible. In accordance with the Court's case-law, no derogation may be based exclusively on the type or seriousness of the offence and any decision to derogate requires a case-by-case assessment by the competent authority. Finally, derogations may only be authorised by a reasoned decision of a judicial authority.*

---

²³ Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10).

24. *The Court must apply a strict approach to a blanket prohibition on the right to legal assistance; otherwise we will end up in conflict with the overall direction of both the case-law of the Court and EU law.'*

Fis-sentenza fl-ismijiet **Paul Anthony Caruana v. Avukat Ġenerali, Kummissarju tal-Pulizija, Registratur tal-Qrati u Tribunali Kriminali**²⁴ il-Qorti Kostituzzjonali ghamlet referenza ghas-sentenza sucitata fl-ismijiet **Beuze vs Belgium** u kkunsidrat li:

'18. Din hija interpretazzjoni li hija eqreb mal-posizzjoni li kienet hadet din il-qorti qabel is-sentenza ta' Borg milli mal-interpretazzjoni moghtija mir-Raba' Sezzjoni f'Borg u effettivament tfisser li kellha raguni il-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta fil-posizzjoni li kienet hadet fil-kaz' ta' Muscat u fis-sentenzi li segwew, qabel ma kienet kostretta tbiddel dik l-interpretazzjoni fid-dawl ta' Borg.

19. Uhud mill-imħallfin membri tal-qorti li tat is-sentenza ta' Beuze, f'opinjoni għalihom, ikkritikaw is-sentenza fejn qalet illi, f'kull kaz, trid tqis il-procèss fit-totalità tiegħu u mhux biss in-nuqqas ta' għajjnuna ta' avukat, għax dehrilhom illi, iżjed milli precizazzjoni tal-interpretazzjoni ta' Salduz fid-dawl ta' Ibrahim, is-sentenza ta' Beuze hija kapovolgiment ta' dik il-gurisprudenza. Hu x'inh, hijiex precizazzjoni, elaborazzjoni, evoluzzjoni jew kapovolgiment, din hija sa issa l-aħħar kelma, u tagħti ragun lill-Qorti Kostituzzjonali ta' Malta fil-gurisprudenza li segwiet is-sentenza ta' Muscat.

20. Fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjoniet, l-aggravju tal-attur – sa fejn iġid illi “l-fatt waħdu illi persuna li tkun instabet hatja ma tkunx thalliet tikkonsulta ma' avukat tal-fiducja tagħha fil-mument tal-investigazzjoni u l-għotja ta' stqarrija lill-pulizija, minhabba

---

²⁴ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fil-31 ta' Mejju, 2019 (Rikors Kostituzzjonali numru: 64/2014 JRM).

restrizzjoni sistematika fil- ligi maltija, awtomatikament ikun ifisser illi saret vjolazzjoni tad-dritt fundamentali tas-smigh xieraq ta' dik l-istess persuna taht l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea" – huwa hazin u huwa michud.'

F'dik il-kawza, l-akkuzat kien irilaxxa l-istqarrija tieghu fis-7 ta' April, 2006 u ghalhekk fi zmien meta suspettati ma kellhomx dritt li jikkonsultaw mal-avukat taghhom, la qabel ir-rilaxx tal-istqarrija u wisq aktar waqt l-interrogazzjoni. Fl-istess sentenza, il-Qorti qieset li kien hemm raguni tajba ghala l-attur ma thallix ikellem avukat qabel jew waqt l-ewwel interrogazzjoni u dan sabiex issir *controlled delivery* lil terza persuna li kienet tipprovdi lill-attur bid-droga. Il-Qorti kkunsidrat ukoll illi ma saret ebda allegazzjoni li l-istqarrija saret fic-cirkostanzi msemija fl-Artikolu 658 tal-Kodici Kriminali ghalkemm issa jghid li kien xurban u fis-sakra meta ghamel l-istqarrija. In oltre' kkunsidrat li l-istqarrija ma kinitx ir-raguni li wasslet ghal kundanna tal-attur izda li l-attur ammetta l-htija. Din l-ammissjoni saret fil-prezenza tal-Avukat wara konsulta mieghu u quddiem Magistrat li wissieh bil-konsegwenzi tal-ammissjoni u tah l-opportunita' li jiehodha lura. Il-Qorti kkonfermat li ma kien hemm ebda ksur tal-jedd tal-attur ghal smigh xieraq.

Din il-Qorti taghmel referenza ukoll ghas-sentenza fl-ismijiet '**Stephen Pirotta v. L-Avukat Generali u l-Kummissarju tal-Pulizija**²⁵ li fost affarijiet ohra kienet tirrigwarda l-fatt li l-akkuzat ma ngehatax il-jedd li jkellem avukat qabel ma ttiehditlu l-istqarrija. Il-Qorti wara li qieset guriprudenza tal-Qorti Ewropeja fis-Sezzjonijiet Maghquda (Grand Chamber), ikkunsidrat li:

'14. Effettivamente, dan ifisser illi – kontra dak li qalet l-ewwel qorti fis-silta migjuba fuq – il-fatt wahdu li ma tkunx thalliet tinghata l-ghajjnuna ta' avukat waqt l-interrogazzjoni, ukoll jekk ma kienx hemm

---

²⁵ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Settembru, 2019 (Rikors Kostituzzjonali numru: 13/2016 JRM).

ragunijiet impellenti għal dan in-nuqqas, u dik l-istqarrija ntuzat fil-proċess, ma huwiex bizzżejjed biex, ipso facto, jinsab ksur tal-jedd għal smiġħ xieraq: trid tqis il-proċess fit-totalità tiegħu (“having regard to the development of the proceedings as a whole”).¹

Il-Qorti qieset li l-attur ma garrab ebda ksur tal-jedd tiegħu taht l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni jew l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea. Ikkunsidrat li:

'23. Fil-kaz' tal-lum ma jista' jkun hemm ebda dell ta' dubju li l-attur kien hati tal-imputazzjonijiet imressqa kontra tiegħu, kif wara kollox għarfet l-ewwel qorti stess. L-ewwel qorti għarfet ukoll illi l-qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali waslu għall-konkluzjoni tal-ħtija tal-attur bis-saħħa ta' xiehda oħra barra l-istqarrija tiegħu. Meqjus il-proċess kriminali fl-intier tiegħu, ma jistax jingħad illi l-attur ma ngħatax smiġħ xieraq: kellu għarfien tal-provi kollha mressqa kontrih u ma ntweriex li nzamm mistur xi tagħrif li kellha l-pulizija; kellu għajjnuna ta' avukat waqt il-proċess quddiem il-qorti; kellu fakoltà jressaq xhieda u jagħmel konto-eżami tax-xhieda tal-prosekuzzjoni; instab hati bis-saħħa ta' xiehda ogggettiva li, ukoll jekk ma tqisx l-ammissjoni tiegħu, rabtitu mal-incident u ma setgħetx tħalli dubju dwar il-ħtija tiegħu.'

Fis-sentenza mogħtija mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet **'Farrugia vs. Malta'**,²⁶ gie kkunsidrat li:

*'98. Prior to the recent Beuze judgment, in a number of cases, the Court found that systematic restrictions on the right of access to a lawyer had led, ab initio, to a violation of the Convention (see, in particular, **Dayanan v. Turkey**, no. 7377/03, § 33, 13 October 2009 and **Boz v.***

---

²⁶ Deciza mill-QEDB fl-4 ta' Gunju, 2019 u reza finali fis-7 ta' Ottubru, 2019 (Applikazzjoni numru: 63041/13).

Turkey, no. 2039/04, § 35, 9 February 2010). That same approach was followed by the Court in relation to the Maltese context in Borg (no.37537/13, 12 January 2016).

99. Subsequently, being confronted with a certain divergence in the approach to be followed in cases dealing with the right of access to a lawyer, the Court had occasion to further examine the matter in Ibrahim and Others, Simeonovi and more recently in Beuze, all cited above, where the Court departed from the principle set out in the preceding paragraph. In Beuze, the most recent authority on the matter, the Grand Chamber gave prominence to the examination of the overall fairness approach and confirmed the applicability of a two stage test, namely whether there are compelling reasons to justify the restriction as well as the examination of the overall fairness and provided further clarification as to each of those stages and the relationship between them, as explained below.

(i) Concept of compelling reasons

100. The criterion of “compelling reasons” is a stringent one: having regard to the fundamental nature and importance of early access to legal advice, in particular at the suspect’s first police interview, restrictions on access to a lawyer are permitted only in exceptional circumstances, must be of a temporary nature and must be based on an individual assessment of the particular circumstances of the case. A finding of compelling reasons cannot stem from the mere existence of legislation precluding the presence of a lawyer. The fact that there is a general and mandatory restriction on the right of access to a lawyer, having a statutory basis, does not remove the need for the national authorities to ascertain, through an individual and case-specific assessment, whether there are any compelling reasons. Where a

respondent Government have convincingly demonstrated the existence of an urgent need to avert serious adverse consequences for life, liberty or physical integrity in a given case, this can amount to a compelling reason to restrict access to legal advice for the purposes of Article 6 of the Convention (see Beuze, cited above, §§ 142-143).

(ii) The fairness of the proceedings as a whole and the relationship between the two stages of the test

101. Where there are no compelling reasons, the Court must apply very strict scrutiny to its fairness assessment. The absence of such reasons weighs heavily in the balance when assessing the overall fairness of the criminal proceedings and may tip the balance towards finding a violation. The onus will then be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the criminal proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer (see Beuze, cited above, § 145).

102. The Court further emphasises that where access to a lawyer was delayed, and where the suspect was not notified of the right to legal assistance, the privilege against self-incrimination or the right to remain silent, it will be even more difficult for the Government to show that the proceedings as a whole were fair (ibid., § 146).

103. As the Court has already observed, subject to respect for the overall fairness of the proceedings, the conditions for the application of Article 6 §§ 1 and 3 (c) during police custody and the pre-trial proceedings will depend on the specific nature of those two phases and on the circumstances of the case (ibid., § 149).

(iii) *Relevant factors for the overall fairness assessment*

104. *When examining the proceedings as a whole in order to assess the impact of procedural failings at the pre-trial stage on the overall fairness of the criminal proceedings, the following non-exhaustive list of factors, drawn from the Court's case-law, should, where appropriate, be taken into account:*

(a) whether the applicant was particularly vulnerable, for example by reason of age or mental capacity;

(b) the legal framework governing the pre-trial proceedings and the admissibility of evidence at trial, and whether it was complied with – where an exclusionary rule applied, it is particularly unlikely that the proceedings as a whole would be considered unfair;

(c) whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and oppose its use;

(d) the quality of the evidence and whether the circumstances in which it was obtained cast doubt on its reliability or accuracy, taking into account the degree and nature of any compulsion;

(e) where evidence was obtained unlawfully, the unlawfulness in question and, where it stems from a violation of another Convention Article, the nature of the violation found;

(f) in the case of a statement, the nature of the statement and whether it was promptly retracted or modified;

(g) the use to which the evidence was put, and in particular whether the evidence formed an integral or significant part of the probative evidence upon which the conviction was based, and the strength of the other evidence in the case;

(h) whether the assessment of guilt was performed by professional judges or lay magistrates, or by lay jurors, and the content of any directions or guidance given to the latter;

(i) the weight of the public interest in the investigation and punishment of the particular offence in issue; and

(j) other relevant procedural safeguards afforded by domestic law and practice (*ibid.*, § 150).¹

Fl-istess sentenza gie kkunsidrat ukoll li:

¹118. However, the nature of the statements and their use is of particular relevance in the present case. The Court notes that they did not contain any confessions nor was their content self-incriminating. However, the privilege against self-incrimination is not confined to actual confessions or to remarks which are directly incriminating; for statements to be regarded as self-incriminating it is sufficient for them to have substantially affected the accused's position (see, for example, **Schmid-Laffer v. Switzerland**, no. 41269/08, § 37, 16 June 2015). Indeed, the statements given by the applicant, at pre-trial stage in the absence of a lawyer, were relied on by the Court of Criminal Appeal in connection with the applicant's credibility. In particular, in its judgment the Court of Criminal Appeal had noted certain inconsistencies in his statements of 1 and 2 February 2002 (see paragraph 22 above) and it had considered that he was not reliable as

the applicant had replied in an evasive and hesitant way to police questions concerning his business, profitability, rent, and profits of the previous year (see paragraph 26 above). Nevertheless, the Court cannot but note that the Court of Criminal Appeal had found that A.F.'s statements had been enough to determine the applicant's guilt. In consequence its assessment of the applicant's credibility on the basis of his pre-trial statements can be considered as having been made ex abundanti cautela (out of an abundance of caution). In the light of the Court of Criminal Appeal's finding concerning the sufficiency of A.F.'s statements, the Court considers that the use it made of the applicant's statements to assess his credibility cannot be considered as having substantially affected his position.

(iv) Conclusion

119. In conclusion, while very strict scrutiny must be applied where there are no compelling reasons to justify the restriction on the right of access to a lawyer, the Court, in the specific circumstances of the case, finds that having taken into account the combination of the various above-mentioned factors, despite the lack of procedural safeguards relevant to the instant case, the overall fairness of the criminal proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer.

120. There has therefore been no violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention.'

Interessanti hija l-joint dissenting opinion tal-**Imħallfin Serghides u Pinto de Albuquerque** fejn fost kunsiderazzjonijiet ohra ikkunsidraw li:

'10. *In any event, we are of the view that the right to a lawyer at the pre-trial stage does not hinge, in any way or form, on the state of vulnerability of the defendant. Nothing in the Convention makes the Article 6 § 3 (c) right dependent on such vulnerability. Such an abusive and restrictive interpretation of that right contradicts its essence. Every defendant, vulnerable or not, has a right, at the pre-trial stage, to a lawyer who will advise him or her on the defence strategy to be followed.*

11. *Secondly, the majority state that "The applicant did not allege, either before the domestic courts or before [the Court], that the Police had exerted any pressure on him, nor that the evidence obtained had been in violation of another Convention provision".²⁷*

12. *We disagree with this argument. The fact that a defendant has not been pressured by the police does not limit his or her right to a lawyer. Legal assistance in a criminal procedure is indispensable not only to counter pressure by the police or any other evidence obtained in violation of the Convention, but to define a strategy for the defence and adapt it to every incident throughout the entire proceedings. The police are expected to act lawfully, regardless of the manner in which a defendant presents his or her defence, with or without the benefit of legal assistance. The one has simply nothing to do with the other. Lawful conduct by the police is not a valuable argument on which to restrict the exercise of a Convention right by the defence. Ultimately, this argument by the majority reflects a very restrictive conception of the role of the lawyer in criminal procedure.*

---

²⁷ § 111 of the present judgment. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata hmistax (15) fil-joint dissenting opinion tas-sentenza citata).

13. *Thirdly, the majority state that “in the present case, the applicant was informed repeatedly in a sufficiently explicit manner of his right to remain silent and the privilege against self-incrimination”.*²⁸

14. *Again, we cannot accept this argument. The right to remain silent is not interchangeable with the right to a lawyer. These are two very different rights. Legal assistance at the pre-trial stage of a criminal procedure is essential to inform the defendant of the advantages and disadvantages, from the perspective of the defence strategy, of speaking out or remaining silent. In other words, the right to a lawyer is instrumental in effective protection of the right to remain silent (and of the privilege against self-incrimination).*

15. *In short, the fact that the applicant was informed of his right to remain silent if he so desired and the fact that the applicant did not claim that any pressure was exerted on him have nothing to do with his procedural right under Article 6 § 3 (c) of the Convention to have access to a lawyer. Those facts are irrelevant for the purpose of curing the breach of this right. In our view, it is a fundamental mistake at stage two not to take seriously into account the finding of stage one, especially when the test applied should be a very strict scrutiny.*²⁹
Otherwise, what is the point of having two stages!?!'

Ikkunsidrat:

B'referenza għall-gurisprudenza indikata *supra*, din l-Onoabbli Qorti tinnota l-interpretazzjoni differenti li tagħat il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fir-

---

²⁸ § 112 of the present judgment. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata sittax (16) fil-joint dissenting opinion tas-sentenza citata).

²⁹ § 108 of the present judgment. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegh il-pagna enumerata sbatax (17) fil-joint dissenting opinion tas-sentenza citata).

rigward tad-dritt tas-smiegh xieraq. Fost id-diversi sentenzi, fejn il-Qorti evalwat jekk kienx hemm ksur tad-dritt tas-smiegh xieraq, issir referenza ghas-sentenzi sucitati fl-ismijiet '**Beuze vs Belgium**'³⁰ moghtija mill-Grand Chamber tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem u s-sentenza tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fl-ismijiet '**Farrugia vs. Malta**'.³¹

Fil-gurisprudenza ndikata iktar il'fuq, ma jistax ma jigix innutat li filwaqt li certu sentenzi jenfazzaw l-inammissibilta' ta' stqarrija, meta suspettat ma kienx akkumpanjat mill-avukat tieghu qabel u fil-hin tal-interrogazzjoni, *stante* li difett bhal dan ma jistax jigi sanat, sentenzi ohrajn jtennu illi sempliciment ghax suspettat ma jkunx akkumpanjat mill-avukat tieghu qabel u fil-hin tal-interrogazzjoni ma ghandux awtomatikament ifisser li l-istqarrija li hu jkun irilaxxa hija inammissibli u ghaldaqstant tali proceduri ghandhom jigu evalwati fit-totalita' taghhom u jittiehed kont tal-'*overall fairness*' ta' l-istess proceduri.

Il-Qorti taghmel referenza ghas-sentenza ricenti fl-ismijiet '**Ir-Repubblika ta' Malta vs Ahmed El Fadali Enan**'³² fejn gie meqjus:

'15. Illi l-pozizzjoni ta' dritt li tirregola it-teħid ta' stqarrijiet u dikjarazzjonijiet mis-suspettat taħt id-dritt penali nostran ra zviluppi sostanzjali fi snin recēnti. Illi fiz-zmien meta l-akkuzat gie arrestat u interrogat lura fil-bidu tas-sena 2010, huwa ma kellux il-jedd għall-ebda forma ta' assistenza legali la qabel u lanqas matul it-teħid tal-istqarrija. Illi kien seħħ bdil għal Kodici Kriminali permezz ta' l-Att III tal-2002 fejn il-legislatur ħaseb sabiex "il-persuna li tkun arrestata u qed tinzamm taħt il-kustodja tal-Pulizija f'xi Għassa jew f'xi post ieħor

---

³⁰ Deciza mill-Grand Chamber tal-QEDB fid-9 ta' Novembru, 2018 (Applikazzjoni numru: 71409/10).

³¹ Deciza mill-QEDB fl-4 ta' Gunju, 2019 u reza finali fis-7 ta' Ottubru, 2019 (Applikazzjoni numru: 63041/13).

³² Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-27 ta' Jannar 2021 (Att tal-Akkuza Numru: 7/2018).

ta' detenzjoni awtorizzata għandha, jekk hija hekk titlob, tithalla kemm jista' jkun malajr tikkonsulta privatament ma' avukat u prokuratur legali, wiċċ imb'wiċċ jew bit-telefon, għal mhux aktar minn siegħa żmien. Kemm jista' jkun malajr qabel ma tibda tigī interrogata, l-persuna taħt kustodja għandha titgħarraf mill-Pulizija bid-drittijiet li għandha taħt dan is-subartikolu." Madanakollu dan il-bdil ma giex fis-seħħ hliet snin wara u cioe' fl-10 ta' Frar 2010 u għalhekk xahar wara li l-akkuzat rrilaxxa l-istqarrija tiegħu. Imbagħad finalment b' trasposizzjoni fil-ligi tagħna ta' dak imfassal fid-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Ottubru 2013 dwar id-dritt tal-aċċess għal avukat fi proceduri kriminali u fi proceduri tal-mandat ta' arrest Ewropew, is-suspettat ingħata il-jedd ikun assistit minn avukat filwaqt tal-interrogazzjoni tiegħu mill-pulizija.

Madankollu, dan il-bdil sehh fl-10 ta' Frar, 2010, xahar wara li l-akkuzat irrilaxxa l-istqarrija. Minkejja l-fatt illi l-akkuzat irrilaxxa din l-istqarrija minghajr ma kellu dritt li jikkonsulta ma' avukat tal-fiducja tiegħu, fost affarijiet ohra il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) pprovdiet li:

'19. Dan magħdud, allura l-Qorti hija tal-fehma illi f'dan l-istadju bikri tal-proceduri fejn il-process penali għad irid jinstema' mill-qorti kompetenti, ma jistax jingħad jekk il- kriterji indikati fil-kaz Beuze gèwx segwiti. Ukoll għaliex, kif tajjeb stqarret l-Ewwel Qorti, la dik il-Qorti u lanqas din il-Qorti ma għandhom funzjonijiet kostituzzjonali u allura ma għandhomx il-poter jistharrgü f'dan l-istadju, jekk tkunx seħhet xi vjolazzjoni tad-drittijiet fundamentali tal-persuna akkuzata jew jekk potenzjalment dan jistax iseħħ u dan fid-dawl tal-linji gwida gödda tramandati mill-Qorti Ewropea. Dan għaliex skont l-imsemmija pronunzjamenti dan n-nuqqas ma jwassalx awtomatikament għal lezjoni tal-jedd tagħha għal smiġh xieraq, meta l-Qorti Ewropea issa qed tidderiegī il-qradi domestiċi jindagaw jekk il-proceduri fl-intier

tagħhom kienux ġusti fil-konfront tal- akkuzat, bit-test allura li jrid jiġi segwiet fuq iz-zewġ binarji surriferiti.'

Il-Qorti fis-sentenza tagħha laqgħet l-appell ta' l-Avukat Generali u rrevokat fejn il-Qorti kienet iddikjarat l-istqarrija tal-akkuzat bhala inammissibbli u fejn kienet ordnat l-isfilz ta' l-istess u fejn kienet iddikjarat li kwalunkwe referenza fl-atti għal kontenut ta' tali stqarrija jew għal dak li l-akkuzat qal lill-pulizija waqt l-investigazzjoni bhala inammissibbli u minflok iddikjarat l-istqarrija ammissibbli bhala prova.

B'kuntrast għas-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta vs Ahmed El Fadali Enan'**, li referenza saret għaliha fil-paragrafi precedenti, din il-Qorti tagħmel referenza għas-sentenza fl-ismijiet **'Graziella Attard v. Avukat Generali'**.³³ F'din is-sentenza ta' l-ahhar, **il-kwistjoni ma kienitx titratta biss dwar stqarrija rilaxxata minghajr l-assistenza legali izda anke minghajr l-opportunita' li tikkomunika ma' Avukat tal-fiducja tagħha qabel ma ttiehditilha l-istqarrija mill-pulizija.** Il-Qorti Kostituzzjonali pprovdiet illi:

*'persuna interrogata tista' ma tithalliex tkellem avukat huma l-ecċezzjoni aktar milli r-regola, u din il-qorti għandha s-setgħa li tagħti rimedju fejn issib li disposizzjoni li thares dritt fundamentali mhux biss "qiegħda tigi" izda wkoll meta "tkun x'aktarx sejra tigi miksura", din il-qorti hija tal-fehma, kif osservat fis-sentenza mogħtija fl-24 ta' Gunju 2016 fl-ismijiet **Malcolm Said v. Avukat Generali**,³⁴ illi ma jkunx għaqli – partikolarment fid-dawl ta' inkonsistenzi fis-sentenzi tal-Qorti Ewropea li joħloq element ta' imprevedibilita', kif jixhdu l-posizzjonijiet konfligġenti li hadet fil-kaz ta' Borg u f'dak ta' Beuze – illi l-proċess kriminali jithalla jitkompla bil- produzzjoni tal-istqarrija*

³³ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Settembru, 2019 (Rikors mahluf numru: 83/2016 LSO).

³⁴ Rik. kost. 74/2014. (Din ir-referenza tinsab fin-nota ta' qiegħ il-pagna enumerata sitta (6) fis-sentenza citata).

moghtija mill-attribi lill-pulizija ghaliex tqis illi, fic-cirkostanzi, in-nuqqas ta' ghajjnuna ta' avukat ma kienx nuqqas li ma jista' jkollu ebda konsegwenza ta' pregudizzju ghall-attribi, aktar u aktar meta fl-istqarrija ammettiet sehma fir-reat.

1. Ghaldaqstant tipprovi dwar dan l-aggravju tal-avukat Generali billi tghid illi, ghalkemm ma sehħ ebda ksur tal-jedd tal-attribi ghal smigh xieraq meta ttehditilha stqarrija, madankollu dik l-istqarrija ma ghand- hiex tibqa' fl-inkartament tal-kawza kontriha.'

Fl-istess sentenza intqal li:

'18. Il-qorti tqis illi l-ordni li l-istqarrija titnehha mill-inkartament, aktar milli rimedju ghal ksur li, wara kollox, ghadu ma sehħx, huwa garanzija tal- integrità tal-proċess u wkoll flinteress pubbliku, biex ma jgrix l- proċess kontra l-attribi jkollu jithassar wara li jintemm, b'hela ta' hin u rizorsi, li tkun forma ohra ta' ingustizzja ghax il-ligijiet ghandhom iharsu mhux biss lil min hu mixli b'reat izda wkoll lil min jista' jkun vittma ta' reat.

19. Il-qorti ghalhekk terga' ttenni li ma jkunx ghaqli li jsir uzu mill-istqarrija waqt il-proċess kriminali, u ghal din ir-raguni tichad ukoll dan l-ahhar aggravju.'

Ikkunsidrat ulterjorament;

Illi kif sejra turi din il-Qorti, jirrizulta li l-Qorti Kostituzzjonali u l-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) anke **f'sentenzi moghtija fl-istess jum** waslu ghal **decizjoni differenti** rigwardanti l-ammissibilita' o meno tal-istqarrija rilaxxata fi zmien meta suspettati ma kellhomx dritt li jkunu assistiti minn Avukat waqt ir-rilaxx tal-istqarrija.

Fis-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta vs Rosario Militello'**,³⁵ il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) iddecidiet li:

'23. Għaldaqstant magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet, l-aggravju sollevat mill-Avukat Generali jisthoqqlu akkoljiment b'dan illi fil-kors taċ-ċelebrazzjoni tal-guri, wara li jinstemgħu il-provi kollha, fl-indirizz finali, l-Imħallef toġat għandu jagħti dik id-direzzjoni opportuna lil gūrati dwar il-valur probatorju ta' l-istqarrija rilaxxati mill-akkuzat jekk jirrizulta illi dawn ma ttieħdux skont il-ligġi, jew jekk jāvveraw irwieħhom daww ic-ċirkostanzi elenkati fil-linji gwida stabbiliti fid-deċiżjoni Beuze hawn fuq icċitata. Fuq kollox, għall-appellat dejjem jibqa' id-dritt tiegħu li jitlob revizjoni tal-verdett u s-sentenza tal-Qorti Kriminali fl-eventwalita' li jkun hemm dikjarazzjoni ta' htija fil-konfront tiegħu.'

Din il-Qorti tagħmel referenza għas-sentenza fl-ismijiet **'Ir-Repubblika ta' Malta vs Hassan Ali Mohammed Abdel Raouf Josephine Wadi'**³⁶ fejn iz-zmien li fih gew rilaxxati l-istqarrijiet tal-imputati, għalkemm dawn kellhom id-dritt limitat li jikkonsultaw mal-avukat tal-fiducja tagħhom qabel l-interrogazzjoni, id-dritt li l-avukat tagħhom ikun prezenti waqt l-interrogazzjoni, ma kienx għadu provdut fil-Kodici Kriminali. Il-Qorti f'dan il-kaz għamlet referenza għas-sentenza fl-ismijiet **Doyle v. Ireland**³⁷ u fejn il-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem irriteriet is-segwenti:

---

³⁵ Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att tal-Akkuza numru: 3/2018).

³⁶ Deciza mill-Qorti ta' l-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att tal-Akkuza numru: 1/2019)

³⁷ Deciza mill-QEDB fit-23 ta' Mejju, 2019 u reza finali fit-23 t' Awwissu, 2019 (Applikazzjoni numru: 51979/17).

'the applicant was allowed to be represented by a lawyer but his lawyer was not permitted in the police interview as a result of the relevant police practice applied at the time. The Court found no violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention. It considered that, notwithstanding the impugned restriction on the applicant's right of access to a lawyer during the police questioning, the overall fairness of the proceedings had not been irretrievably prejudiced. In particular, it laid emphasis on the following facts: the applicant had been able to consult his lawyer; he was not particularly vulnerable; he had been able to challenge the admissibility of evidence and to oppose its use; the circumstances of the case had been extensively considered by the domestic courts; the applicant's conviction had been supported by significant independent evidence; the trial judge had given proper instructions to the jury; sound public-interest considerations had justified prosecuting the applicant; and there had been important procedural safeguards, namely all police interviews had been recorded on video and made available to the judges and the jury and, while not physically present, the applicant's lawyer had the possibility, which he used, to interrupt the interview to further consult with his client.

429. In addition, the Court has indicated that account must be taken, on a case-by case basis, in assessing the overall fairness of proceedings, of the whole range of services specifically associated with legal assistance: discussion of the case, organisation of the defence, collection of exculpatory evidence, preparation for 48 questioning, support for an accused in distress, and verification of the conditions of detention (Ibid., § 136)."

Fis-sentenza fl-ismijiet 'Ir-Repubblika ta' Malta vs Hassan Ali Mohammed Abdel Raouf Josephine Wadi il-Qorti wasslet għall-istess decizjoni tas-sentenza fl-ismijiet 'Ir-Repubblika ta' Malta vs Rosario Militello.

Din il-Qorti temfasizza li nonostante l-fatt li l-legislatur ma ghamilx regola li teskludi l-ammissjoni ta' stqarrija rilaxxata fi zmien fejn suspettat ma kellux id-dritt li jkollu Avukat prezenti, tqis li wiehed ma jistax jistenna li l-legislatur sejjer jindika c-cirkostanzi kollha ta' meta prova ma ghandhiex valur probatorju. Izda d-decizjoni dwar jekk prova ghandhiex valur probatorju ghandha tithalla fid-diskrezzjoni tal-Qrati.

Fis-sentenza ricenti fl-ismijiet 'The Republic of Malta vs. Lamin Samura Seguba'³⁸ ikkonkludiet illi:

'... this Court cannot a priori expunge a statement of a suspect who has been given the right to consult a lawyer before being interrogated, but where his lawyer was not present at the time, solely on the premise that this could potentially infringe his right to a fair hearing. The Court cannot create a blanket evidentiary rule of criminal law declaring a piece of evidence obtained lawfully, inadmissible in criminal proceedings on the basis that this could violate accused's right to a fair trial, all the more so, as already pointed out, where some sort of legal assistance had been given. As the European Court has guided domestic courts in dealing with pre-trials statements, each case must be dealt with individually thus taking into account, on a case by case basis, whether by the fact that accused person did not have a lawyer present when releasing the statement, although such person had obtained legal advice or at least had been given the right to obtain that advice, this

---

³⁸ Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att ta' Akkuza: 11/2017).

could result at a later stage, during the criminal proceedings instituted against him, as a breach of his right to a fair hearing thus vitiating an otherwise legally obtained piece of evidence.

Minn naha l-ohra fis-sentenza moghtija wkoll ricenti mill-Qorti Kostituzzjonali **fl-istess jum** u cioe' fl-istess data tas-sebgha u ghoxrin (27) ta' Jannar tas-sena elfejn u wiehed u ghoxrin (2021) fl-ismijiet **'Morgan Onuorah v. L-Avukat tal-Istat'**³⁹ gie meqjus li:

'25. Fl-ahhar aggrawju r-rikorrent argumenta dwar ir-rimedji. Isostni li: "Illi jigì rilevat illi jekk hemm ksur tad-drittijiet fundamentali tal-bniedem minhabba kemm l-operat tal-Pulizija Investigattiva u kemm mill-Avukat Generali, awtomatikament il-proceduri sussegwenti fil-konfront tal- appellanti kienu monki u jilledu d-drittijiet fundamentali tal-bniedem peress li bdew u bbazati fuq cirkostanzi lezivi għad-drittijiet fundamentali tal-bniedem. L-appellant jirrileva illi l-Qorti bhala Sede Kostituzzjonali għandha tiggarrantixxi il-korrettezza tal-proceduri mehuda u s-sentenza infushom fis-sens illi għandhom jigù garantiti l-harsien ta' certu principji procedurali li huma indispensabbli għall-amministrazzjoni tajba tal- gustizzja".

26. Kif diga` issemma, il-fatt wahdu li saret l-interrogazzjoni mhux fil-presenza ta' avukat ta' fiducja tal-attur m'huwiex bizzejjed sabiex jaghti lok għall-ksur tad-dritt fundamentali ta' smigh xieraq. Madankollu l-uzu ta' dik l-istqarrija fil-proceduri kriminali, li fiha l-attur ammetta għal uħud mir-reati li akkuzat biha, taf twassal sabiex isehh dak il-ksur tal-jedd fundamentali. Dan iktar u iktar meta tikkunsidra l-gurisprudenza ampja tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem li issa ilha s-snin tirrepeti l- istess insenjament.

---

³⁹ Rikors numru: 176/2019 FDP.

27. Li s-suspettat jitkellem ma' avukat qabel l-interrogazzjoni, l-assistenza ta' avukat wara li tkun saret l-interrogazzjoni u n-natura adversarial tal-kawza kriminali sussegwenti, m'humiex garanzija adegwata li jirrimedjaw għad-difett li s-suspett ma kienx assistit minn avukat waqt l-interrogazzjoni li saret meta kien taħt arrest. Fis-sentenza riċenti Mehmet Zeki Celebi v. Turkey (App. 27583/07) il-QEDB kompliet tishaq:

“57. The onus will be on the Government to demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the trial was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to legal advice. The Court also reiterates that it is only in very exceptional circumstances that it can conclude that a given trial has not been prejudiced by the restriction of an applicant's right of access to a lawyer (see Dimitar Mitev v. Bulgaria, no. 34779/08, 71, 8 March 2018)”.

28. Irrispettivament taqbilx mar-ragunament ta' dik il-Qorti internazzjonali, jibqa' l-fatt li l-gurisprudenza kienet cara meta ngħatat is- sentenza ta' Salduz f'Novembru 2008 fis-sens li n-nuqqas ta' assistenza ta' avukat waqt interrogazzjoni tal-pulizija kienet difett procedurali. Dan għalkemm bis-sentenza Ibrahim and Others v. the United Kingdom tat- 13 ta' Settembru 2016, il-Grand Chamber għamlet enfazi fuq l-'overall fairness' tal-proceduri kriminali u fis-sentenza Beuze v. Belgium tad-9 ta' Novembru 2018 l-istess qorti kompliet ticcara kif kellu jigi applikat dak il- principju.

29. Fl-ahħar mill-ahħar il-qrati domestiċi ma jistgħux jippermettu li f'proceduri kriminali li għadhom pendenti jithallew stqarrijiet li jkun saru fl-assenza ta' avukat u li l-

QEDB ilha tiddeskrivih bhala difett procedurali bil-periklu manifest li dak il-fatt jikkontamina l-process kriminali kollu.'

Il-Qorti Kostituzzjonali fl-istess sentenza qieset li:

'30. Kien id-dmir tal-Gvernijiet differenti matul is-snin li jaggornaw ruhhom mas-sentenzi tal-Qorti Ewropea u ma jistennewx sal-2016 sabiex jintroducu disposizzjoni fil-Kodici Kriminali li s-suspettat ghandu jedd għall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni li ssir meta jkun fil- kustodja tal-pulizija. Emenda li saret sabiex tittrasponi d-disposizzjoni tad-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew (ara Art. 355AT tal- Kodici Kriminali), li fost mizuri oħra assigurat id-dritt tas-suspettat għall-assistenza ta' avukat waqt l-interrogazzjoni mill-pulizija.

Għal dawn il-motivi tichad l-appell, b'dan li tagħti direzzjoni lill-Qorti Kriminali sabiex fil-proceduri kriminali The Republic of Malta v. Izuchukwu Morgan Onourah (att ta' akkuza numru 11/2015) ma tippermettix l-uzu bhala prova tal-istqarrija li l-appellant kien ta waqt li kien fil-kustodja tal- pulizija.

(...)'

Fis-sentenza ricenti fl-ismijiet **'The Police v. Alexander Hickey'**⁴⁰ ukoll mogħtija fis- 27 ta' Jannar, 2021 gie kkunsidrat li:

'15. It is a fact that the appellant was, according to law, given the opportunity to consult a lawyer prior to interrogation. He actually did consult a lawyer and therefore could prepare for his questioning

---

⁴⁰ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Jannar 2021 (141/2019RGM).

beforehand with his lawyer. However this is not enough to remedy the lack of legal assistance during police interrogation. Amongst other things there is no proof of whether the lawyer was given any information by the police with regards to the alleged crimes committed by the appellant and proof that they had against the suspect (appellant). Information that was essential to place the lawyer in a position to properly advise his client.

16. Therefore, since the criminal proceedings are still pending, it is premature for a court to declare that the accused's right for a fair hearing was breached as a consequence of the fact that the evidence includes two statements he made in the absence of a lawyer.

17. This notwithstanding, judgments of this court have already made it amply clear that statements given by a suspect while in police custody and in the absence of a lawyer, should not be used as evidence against him due to the risk that it may lead to a breach of the accused's right to a fair hearing. Judgments that are based on clear judgments delivered by the ECtHR throughout the years, which although one might not agree with, have given a clear direction to domestic courts as to the stand it will continue to take if other similar complaints are made to that court.

18. In this particular case the self-incriminating statements in issue were probably the reason why the appellant filed an early guilty plea.

19. Since at the time of the interrogations the appellant was still seventeen years old, was a student, had a clean criminal record and never had any previous contact with the police, there is a solid argument to conclude that he was a vulnerable suspect. The appellant

also referred to a report filed in the criminal proceedings by psychologist Bernard Caruana, an ex parte witness for the appellant. In the report it is stated that appellant:

i. Has certain symptoms of autism spectrum disorder;

ii. Has attention and emotional difficulties and felt that he was not accepted by others;

iii. Has difficulty to connect with others;

iv. From a young age had been making use of drugs and alcohol;

20. It is a fact that the psychologist's report states, "While his low score on Vulnerability indicates that he perceives himself as capable of handling himself in difficult situations". However, that is appellant's own perception.

21. The court concludes that there is enough evidence to conclude that at the time of the police interrogations appellant could be classified as a vulnerable person. On the other hand it is a fact that throughout the interrogations appellant's mother was present, evidently for support and assistance since he was a minor. This notwithstanding her presence was certainly not a sufficient remedy for the lack of presence of a lawyer.

22. It is a fact that in this particular case the appellant:

i. Was interrogated by the police on the 2nd April 2012 and 3rd April 2012 and charged on the 8th June 2015;

ii. Filed a guilty plea on the 16th November 2015 and was assisted by a lawyer, and warned by the court on the consequences of such a guilty plea and given time to consider whether he should confirm such a plea;

iii. Proposed to the court, in agreement with the prosecution, a punishment of three years imprisonment and €7000 fine;

iv. Produced evidence with regards to the issue concerning punishment and during the sitting of the 2nd December 2016 declared that he had no further evidence;

v. Changed counsel, and it was only at that stage that he first complained with regards to the statements he gave to the police in the absence of a lawyer (sitting of the 6th July 2017). At that point of the criminal proceedings appellant had already declared 56 that he had no further evidence.

vi. Was always assisted by a lawyer during the court hearings and at no stage of the criminal proceedings did he contest the authenticity of the statements made while in police custody;

23. It also seems that the interrogations were not recorded. Therefore it is not possible for the court to know exactly what went on in the interrogation room. On the other hand at no point did appellant allege that irregularities took place during the interrogations and that he was pressured to self-incriminate himself. Neither did he allege that he falsely self-incriminated himself.

24. This notwithstanding on consideration of the judgments delivered by the ECHR, the court is of the opinion that there can be no guarantee that the procedural shortcoming that occurred during the police

interrogations can be remedied during the criminal proceedings per se. This especially when one considers that the appellant probably registered a guilty plea on the basis that he made two self-incriminating statements while in police custody in the absence of a lawyer. In the recent judgment **Mehmet Zeki Celebi v Turkey** (no. 27582/07) decided on the 28 January 2020, the ECtHR stated:

“57..... The Court also reiterates that it is only in very exceptional circumstances that it can conclude that a given trial has not been prejudiced by the restriction of an applicant’s right of access to a lawyer”.

25. There is no doubt that had the appellant been assisted by a lawyer during interrogation, he might have been advised to remain silent or not to answer all self-incriminating questions.

Il-Qorti Kostituzzjonali f'dik is-sentenza kkonkludiet li:

'1. The answer to the first question of the Court of Magistrates (Malta) as a Court of Criminal Judicature is:

i. It is premature to declare that the issue of the contested two statements by the appellant in the absence of legal counsel, constitutes a breach of Article 6(1) and (3) of the Convention and Article 39 of the Constitution.

ii. It is likely that appellant’s rights would be breached should the two statements (dated 2nd and 3rd April 2012) be used as evidence, and therefore it is recommended that the two statements are removed.

2. *The answer to the second question of the Court of Magistrates (Malta) as a Court of Criminal Judicature is that a judgment based on applicant's guilty plea filed during the sitting of the 15th November 2015, would likely constitute a breach of article 6(1) and (3) of the Convention and Article 39 of the Constitution.*

3. *Since the appellant made his complaint after the criminal proceedings had been adjourned for final submissions and in view of what has been decided in this judgment, both parties to the criminal proceedings are to be placed in the same position they were prior to appellant's guilty plea filed during the sitting of the 16th November 2015.*

4. *All judicial costs are to be shared between the parties as to 1/4 at the charge of the appellant and 3/4 at the charge of the respondent. A copy of this judgment is to be inserted in the file of the case *The Police v. Alexander Hickey* (485/2014). The Registrar is also to ensure that the court file of the criminal case is sent back to the Court of Magistrates (Malta) as a Court of Criminal Judicature.'*

Ghaldaqstant din il-Qorti irrakomandat **li ma ghandux isir uzu mill-istqarrijiet rilaxxati mill-akkuzat nonostante l-fatt li dawn kienu anke gew guramentati u kienet anke giet registrata ammissjoni.**

Il-Prim Awla tal-Qorti Civili Sede Kostituzzjonali fi-sentenza bl-ismijiet '**Clive Dimech vs Avukat Ġenerali**'⁴¹ tenniet is-segwententi:

'Illi l-Qorti sejra tibda biex titratta t-tieni ecċezzjoni tal-intimat għaliex jekk din tintlaqa' ma jkunx hemm htiegà li tezamina l-

---

⁴¹ Deciza mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) fl-14 ta' Lulju, 2020 (Rikors numru: 175/19 GM).

ecċezzjonijiet l-oħrajn. Huwa skontat li m'hemm l-ebda jedd fundamentali taħt Art. 39 tal-Kostituzzjoni jew taħt Art. 6 tal-Konvenzjoni Ewropeja għall-assistenza t'avukat waqt l-interrogazzjoni bħala tali. Hemm jedd fundamentali għal smiegħ xieraq. Biex jiġi stabbilit ksur ta' dan il-jedd, irid jiġi ezaminat il-proċess – f'dan il-kaz' proċess kriminali – fit-totalita` tiegħu u mhux jiġi maqsum biex issir enfasi fuq xi episodju partikolari⁴². F'dan il-kaz' il-proċeduri għadhom fil-bidu tagħhom u għalhekk mhux possibbli f'dan l-istadju li l-Qorti tbassar kif sejjer ikun l-iter proċesswali sħiħ. Dan ma jfissirx li element proċedurali partikolari ma jistax minnu nnifsu ikun tant deciziv li l-korrettezza tal-proċess ma tkunx tista' tiġi ddeterminata qabel⁴³. Imma f'dan il-kazil-Qorti ma tista' ssib l-ebda ċirkostanza bħal din. Ir-rikorrent għe avzat, skont id- disposizzjonijiet tal-ligi kif kienet dak iz-zimien, bid-dritt li jikkonsulta avukat qabel l-interrogazzjoni. Huwa rrinunzja għal dan id-dritt. Huwa minnu li waqt l- interrogazzjoni ma kienx assistit minn avukat u ma għe infurmat li għandu dritt bħal dan. B'danakollu għe mwissi li kellu d-dritt li ma jwegħb għad-domandi u fil-fatt ir-rikorrent ma wiegħeb għall-ebda domanda li saritlu. Għalhekk ma jirrizultax – dejjem f'dan l-istadju - li r-rikorrent sofra xi nuqqas ta' smiegħ xieraq. Ma ressaq l-ebda prova li bis-silenzju tiegħu seta' nkrimina ruħu;'

Sussegwentament, il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza tagħha fl-ismijiet '**Clive Dimech v. Avukat Generali**⁴⁴ datata is-27 ta' Jannar, 2021 ipprovdiet illi peress li l-akkuzat ma wiegħeb għall-ebda domanda waqt l-interrogazzjoni, din ma kienitx ser tkun ta' pregudizzju għall-istess akkuzat. Minkejja dan, din **il-Qorti xorta wahda**

---

⁴² Ara fost l-oħrajn Il-Pulizija v Dr Melvyn Mifsud 26.04.2013 u l-gurisprudenza ccitata; Ronald Agius vs Avukat Generali 30.11.2001 Qorti Kostituzzjonali (Din ir-referenza tinsab fl-ewwel (1) nota ta' qiegh il-pagna tas-sentenza citata).

⁴³ Noel Arrigo v Malta 10.05.2005 QEDB (Din ir-referenza tinsab fit-tieni (2) nota ta' qiegh il-pagna tas-sentenza citata).

⁴⁴ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fis-27 ta' Jannar, 2021 (Rikors numru: 175/2019 GM).

enfazzat li jkun floku li fil-proceduri kriminali ma jsirx uzu mill-istqarrija bhala prova.⁴⁵

L-akkuzat, Clive Dimech, ghazel li ma jwegibx ghal mistoqsijiet maghmula lilu u ghaldaqstant l-istqarrija ma kienitx wahda nkriminanti. Madankollu, il-Qorti xorta wahda pprovdiet illi din m'ghandiex tintuza bhala prova u ghal din ir-raguni din is-sentenza hi ta' sinifikat.

Fis-sentenza ricentissima fl-ismijiet '**Christopher Bartolo vs Avukat ta l-Istat**',⁴⁶ Il-Qorti ddecidiet bl-istess mod ta' kif iddecidiet fis-sentenzi Onuorah Morgan vs Avukat Generali u Clive Dimech vs Avukat Generali indikati *supra*. Din il-Qorti rreteniet is-segwent:

*74. Daqshekk huwa importanti li stqarrija tittiehed bil-garanziji kollha li jharsu d-drittijiet ta' min ikun qiegħed jirrilaxxa ghaliex l-ammissjoni hija wara kollox ir-regina tal-provi. Di fatti Karen Reid fil-ktieb 'A practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights' (Tielet Edizzjoni) f'pagna 70: "While the conformity of a trial with the requirements of Article 6 must be assessed on the basis of the trial as a whole, **a particular incident may assume such importance as to constitute a decisive factor in the general appraisal of the trial overall.**" **Igifieri, prova waħda ottenuta kontra l-liġi, tista' waħedha tikkontamina l-proċess kollu.***

Ghaldaqstant il-Qorti kkonkludiet bis-segwent:

*79. Il-Qorti qed tipprova tirrincilja l-fatt, fid-dawl ta' dak li ddecidiet il-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru 2018. **Dik il-Qorti***

---

⁴⁵ Ara fost ohrajn Christopher Bartolo v. Avukat Generali et 5-10-2018 u Il-Pulizija vs Aldo Pistella 14.12.2018.

⁴⁶ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fit-22 ta' Gunju, 2021 (Rikors numru: 255/2020 TA).

ordnat, li biex ma jseħx ksur tad-drittijiet tar-rikorrent ma jsirx aktar użu fil-proċeduri kriminali miż-żewġ stqarrijiet rilaxxjati mir-rikorrent. Fid-dawl ta' din l-ordni, din il-Qorti ma tistax tifhem b'liema tiġbid tal-immaginazzjoni tista' tasal għall-konkluzjoni li l-konferma bil-ġurament ta' dawg l-istqarrijiet quddiem il-Maġistrat ma għandhomx ukoll ikunu mwarrbin. Kwazi kwazi dan għandu xebħ mal-każ fejn dokument originali jitwarrab iżda mhux il-kopja tiegħu. Il-konferma bil-ġurament hija unikament imsejsa fuq l-istqarrijiet u kwalunkwe ammissjoni kienet ukoll b'konsegwenza tal-istess.

80. Għalhekk anke f'dan ir-rigward, din il-Qorti ssib li ġew leżi l-artikolu 39(1) u 6(1) tal-Kostituzzjoni u l-Konvenzjoni rispettivament.

Min-naha l-oħra, fis-sentenza ricentissima fl-ismijiet '**Briegel Micallef vs Avukat Generali**'⁴⁷ gie ritenut il-kuntrarju għall-ahhar erba' sentenzi sucitati fejn il-Qorti Kostituzzjonali tagħat direzzjoni lil Qorti Kriminali sabiex ma tqisx bhala prova stqarrijiet li jkunu ġew rilaxxati mingħajr id-dritt tal-assistenza legali u dan minhabba l-periklu li jkun hemm difett procedurali jekk jinstab illi dawn jilledu id-dritt tal-persuna akkuzata għal smiegh xieraq. Il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk f'dan ir-rigward:

'13. Hu minnu li din l-istess Qorti f' sentenzi oħrajn qalet li jkun floku li stqarrija li jkun ta imputat titneħħa mill-proċess tal-proċeduri Kriminali sabiex jiġi żgurat li ma jkunx hemm periklu li eventwalment isiru proċeduri Kostituzzjonali li jistgħu jwasslu biex jiġi annullat proċess shiħ. Madankollu, filwaqt li

---

⁴⁷ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali nhar it-10 ta' Gunju, 2021.

hemm ukoll sentenzi fejn din il-Qorti għamlet sempliċement rakkomandazzjoni, wiehded irid jiftakar li kull każ għandu ċ-ċirkostanzi partikolari tiegħu. F'dan il-każ partikolari diġa' hemm sentenza tal-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bhala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali u li fiha sar apprezzament tal-provi kollha li tressqu quddiem dik il-Qorti fil-kors tal-proċess kollu. Ċirkostanza li ma kinitx teżisti f'każijiet oħra li ddecidiet dwarhom din il-Qorti. Ovvjament dak l-apprezzament ser jiġi mistharreġ mill-Qorti tal-Appell Kriminali.'

Ikkunsidrat ulterjorament;

Illi bis-sahha tat-trasposizzjoni tad-'Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Ottubru 2013 dwar id-dritt ta' access għas-servizzi ta' avukat fi procedimenti kriminali u fi procedimenti ta' mandat ta' arrest Ewropew, u dwar id-dritt li tigi infurmata parti terza dwar ic-cahda tal-libertà u d-dritt għal komunikazzjoni ma partijiet terzi u mal-awtoritajiet konsulari, matul ic-cahda tal-libertà fil-Ligi ta' Malta, li sehhet wara li l-appellat irrilaxxa l-istqarrijiet tiegħu, kien hemm tibdil sostanzjali f'dak li d-dritt ta' access għal Avukat fi proceduri Kriminali jinkludi. L-artikolu 3 ta' din id-Direttiva jipprovdi:

'Id-dritt ta' access għas-servizzi ta' avukat fi procedimenti kriminali

1. L-Istati Membri għandhom jizguraw li l-persuni suspettati u akkuzati jkollhom id-dritt ta' access għas-servizzi ta' avukat f'hin u b'mod li l-persuni konċernati jkunu jistgħu jeżercitaw d- drittijiet tagħhom ta' difiżà b'mod prattiku u b'mod effettiv.

2. Il-persuni suspettati jew akkuzati għandu jkollhom access għas-servizzi ta' avukat mingħajr dewmien zèjjed. Fi kwalunkwe każ, il-

persuni suspettati jew akkuzati għandu jkollhom id-dritt ta' access għas-servizzi ta' avukat mill-mument l-aktar qrib minn dawn li għejjin:

a. qabel ma jigu interrogati mill-pulizija jew minn awtorità oħra tal-infurzar tal-ligi jew għidizzjarja;

b. mat-twettiq minn awtorità ta' investigazzjoni jew awtorità kompetenti oħra ta' att investigattivi jew att ieħor ta' għbir ta' provi skont il-punt (c) tal-paragrafu 3;

c. mingħajr dewmien zèjjed wara c-caħda tal-libertà;

d. fejn gew imharrka biex jidhru quddiem qorti li għandha għurisdizzjoni f'materji kriminali, fi zimien debitu qabel ma jidhru quddiem dik il-qorti.

3. Id-dritt ta' access għas-servizzi ta' avukat għandu jimplika dan li għej:

a. L-Istati Membri għandhom jizguraw li persuna suspettata jew akkuzata jkollha d-dritt li tiltaqa' fil-privat u tikkomunika mal-avukat li jirrappreżentaha, inkluz`qabel interrogazzjoni mill-pulizija jew minn awtorità oħra tal-infurzar tal-ligi jew awtorità għidizzjarja;

b. L-Istati Membri għandhom jizguraw li l-persuna suspettata jew akkuzata jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jkun prezenti u jippartecipa b'mod effettiv meta hija tigi interrogata. Tali partecipazzjoni għandha tkun konformi mal-proceduri taht il-ligi nazzjonali, dment li tali proceduri ma jipprejudikawx l-ezercizzju effettiv u l-essenza tad-dritt koncernat. Fejn avukat jippartecipa matul interrogazzjoni, il-fatt li saret tali

partecipazzjoni għandu jigi rreġistrat bl-użu tal-proċedura ta' reġistrar f'konformità mal-ligi tal-Istat Membru konċernat;

c. għandhom, minn tal-inqas, ikollhom id-dritt li l-avukat tagħhom jattendi għall-avvenimenti investigattivi jew l-attita' gbir ta' provi li gèjjin, fejn dawk l-atti huma previsti fil-ligi nazzjonali u jekk il-persuna suspettata jew akkuzata hija meħtieġa jew permessa li tattendi l-att konċernat:

i. ringieli ta' persuni għall-identifikazzjoni;

ii. konfrontazzjonijiet;

iii. rikostruzzjonijiet sperimentali tax-xena tar-reat kriminali.

4. L-Istati Membri għandhom jimpenjaw ruħhom li jagħmlu l-informazzjoni ġenerali disponibbli biex jagħmluha faċli għall-persuni suspettati jew akkuzati li jsibu avukat. Minkejja d-dispożizzjonijiet tal-ligi nazzjonali dwar il-preżenza obbligatorja ta' avukat, l-Istati Membri għandhom jagħmlu l-arrangamenti meħtieġa biex jizguraw li l-persuni suspettati jew akkuzati li jincāhdu mil-libertà tagħhom ikunu f'pożizzjoni li jezercitaw b'mod effettiv id-dritt tagħhom ta' access għas-servizzi ta' avukat, sakemm ma jkunux irrinunzjaw dak id-dritt f'konformità mal-Artikolu 9.

5. Huwa f'cirkostanzi eċċezzjonali u biss fl-istadju ta' qabel il-kawża li l-Istati Membri jistgħu jidderogaw temporanjament mill-applikazzjoni tal-punt (c) tal-paragrafu 2 fejn iddistanza ġeografikament 'il bogħod ta' persuna suspettata jew akkuzata tagħmilha impossibbli li jigi zgurati id-dritt ta' access għas-servizzi ta' avukat mingħajr dewmien zèjjed wara li persuna tkun incāhdet mil-libertà tagħha.

6. *F'ċirkostanzi eċċezzjonali u biss fl-istadju ta' qabel il- kawża, l-Istati Membri jistgħu jidderogaw temporanjament mill-applikazzjoni tad-drittijiet previsti fil-paragrafu 3 sakemm dan ikun igġustifikat fic-ċirkostanzi partikolari tal-kaz; abbażi ta' waħda mir-ragunijiet konvvincenti li ġejjin:*

a. fejn hemm ħtiegħa urgēnti li jkunu evitati konsegwenzi negattivi serji għall-ħajja, illibertàjew l-integritàfizika ta' persuna;

b. fejn l-azzjoni immedjata mill-awtoritajiet investigattivi tkun essenzjali biex jiġu evitati li l-proċedimenti kriminali jiġu pperikolati b'mod sostanzjali.' (Emfazi u sottolinear mizjud minn din il-Qorti.)

Prezentament, is-subartikoli (1) u (2) tal-artikolu 355AUA tal-Kapitolu 9 tal-Ligijiet ta' Malta kif mizjud b'Att LI tal-2016 jipprovdu s-segwenti:

'(1) Il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt ta' aċċess għal avukat fil-ħin u b'tali mod li jhalliha teżercita d-drittijiet ta' difiża tagħha b'mod prattiku u effettiv.

(2) Il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha aċċess għal avukat mingħajr ebda dewmien. Fi kwalunkwe eventwalità, il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha aċċess għal avukat mill-mument li sseħħ l-ewwel waħda minn dawn il-ġrajjet:

(a) qabel ma tkun interrogata mill-Pulizija Eżekuttiva jew minn awtorità oħra għall-infurzar tal-liġi jew awtorità ġudizzjarja fir-rigward tat-twettiq ta' reat kriminali;

(b) mat-twettiq minn awtoritajiet investigattivi jew awtoritajiet kompetenti oħra ta' xi att ta' natura investigattiva jew att ta' kollezzjoni ta' evidenza oħra skont is-subartikolu (8)(e);

(c) mingħajr ebda dewmien wara li tkun giet imċaħħda l-libertà;

(d) meta tkun giet imħarrka sabiex tidher quddiem qorti li għandha ġurisdizzjoni f'materji kriminali, f'qasir żmien qabel ma titressaq quddiem dik il-qorti.'

Filwaqt li l-artikolu 355AUA(8) tal-Kapitolu 9 tal-Liġijiet ta' Malta imbgħad jaqra:

'Id-dritt ta' aċċess għal avukat għandu jfisser dan li ġej:

(a) *il-persuna suspettata jew akkużata, jekk tkun għażlet li teżercita d-dritt tagħha għall-assistenza legali, u l-avukat tagħha, għandhom ikunu infurmati bl-allegat reat li għalih il-persuna suspettata jew akkużata ser tkun interrogata. Dik l-informazzjoni għandha tingħata lill-persuna suspettata jew akkużata qabel ma tibda l-interrogazzjoni, liema hin m'għandux ikun inqas minn siegħa qabel ma tibda l-interrogazzjoni;*

(b) *il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt li tiltaqa' u tikkomunika fil-privat mal-avukat li jirrappreżentaha, inkluz interrogazzjoni minn qabel mill-pulizija jew minn awtorità oħra ta' infurzar tal-liġi jew awtorità ġudizzjarja;*

(c) *il-persuna suspettata jew akkużata għandu jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jkun preżenti u jippartecipa b'mod effettiv fl-interrogazzjoni. Dik il-partecipazzjoni tista' tiġi regolata skont proċeduri li l-Ministru responsabbli għall-Ġustizzja jista' jistabbilixxi permezz ta' regolamenti, hekk iżda li daww il-proċeduri ma jippreġudikawx l-eżerċizzju effettiv u l-essenza ta' dak id-dritt konċernat. Meta avukat*

jippartecipa fl-interrogazzjoni, il-fatt li kien hemm dik il-partecipazzjoni għandu jkun irreġistrat permezz tal-użu fejn, fl-opinjoni tal-intervistatur, hu possibbli ta' mezzi awdjovizwali skont il-paragrafu

Iżda d-dritt tal-avukat li jippartecipa b'mod effettiv ma għandux jinftiehem bħala dritt tal-avukat li jostakola l-interrogazzjoni jew li jissuġġerixxi twegibiet jew reazzjonijiet oħra għall-interrogazzjoni u kull mistoqsija jew rimarka oħra mill-avukat għandha, hlief f'ċirkostanzi eċċezzjonali, issir wara li l-Pulizija Eżekuttiva jew awtorità oħra investigattiva jew awtorità ġudizzjarja jkunu ddikjaraw li ma għandhomx aktar mistoqsijiet;

(d) l-interrogazzjoni, it-twegibiet kollha li jingħataw għaliha u l-proċeduri kollha relatati mal-interrogazzjoni tal-persuna suspettata jew akkużata, għandhom fejn, fl-opinjoni tal-intervistatur, hu possibbli jkunu rrekordjati b'mezzi awdjovizwali u f'dak il-każ għandha tingħata kopja tagħhom lill-persuna suspettata jew akkużata wara li tkun intemmet l-interrogazzjoni. Kwalunkwe recording għandu jkun ammissibbli bħala prova, sakemm il-persuna suspettata jew akkużata ma tallegax u ma tagħtix prova li r-recording mhux ir-recording originali u li dan ġie mbagħbas. M'hemmx għalfejn issir traskrizzjoni tar-recording meta tkun użata fi proċeduri fil-qorti tal-ġustizzja ta' ġurisdizzjoni kriminali, lanqas ma hemm bżonn tal-firma tal-persuna suspettata jew akkużata f'dikjarazzjoni bi-lmiktub li tkun saret wara l-konklużjoni tal-interrogazzjoni għaladarba l-mistoqsijiet u t-twegibiet kollha, jekk hemm, ikunu ġew irrekordjati fuq mezzi awdjovizwali;

(e) *il-persuna suspettata jew akkuzata għandu jkollha d-dritt li l-avukat tagħha jattendi għall-atti investigattivi jew gbir ta' evidenza jekk il-persuna suspettata jew akkuzata jeħtiġilha jew giet permessa li tattendi għall-att konċernat:*

- i. ringiela ta' persuni suspettati għal finijiet ta' identifikazzjoni;*
  - ii. konfrontazzjonijiet;*
  - iii. rikostruzzjonijiet tax-xena tad-delitt.*
- (Emfazi u sottolinear mizjud minn din il-Qorti).*

Il-ligi li akkuzat għandu dritt għall-assistenza legali qabel u waqt l-interrogazzjoni dahlet fis-seħh wara li l-akkuzati gew nterrogati mill-pulizija.

Din il-Qorti tagħmilha cara illi minkejja li l-akkuzati Anthony Bugeja u Piero di Bartolo ma nghatawx 'caution' meta rrilaxxjaw l-istqarrijiet datati l-11 t' Ottubru, 2005 u 12 t' Ottubru, 2015 rispettivament, fil-kumplament tal-istqarrijiet inghataw d-drittijiet li kienu vigenti fiz-zmien meta ttiehdu l-istqarrijiet fejn għalhekk ma kellhomx dritt għall-assistenza legali qabel u waqt it-tehid tal-istqarrija.

Mhux komputu ta' din il-Qorti biex tara jekk kienx hemm xi ksur tad-dritt tas-smiegh xieraq, izda biss jekk tali stqarrija għandiex tigi kkunsidrata bhala inammissibli jew le. L-akkuzat ma ressaqx allegazzjonijiet ta' vulnerabilita', lanqas ma ressaqx allegazzjonijiet fosthom dwar il-mod ta' kif giet rilaxxata l-istqarrija jew allegazzjonijiet ohrajn li jsegwu fil-kawza ta' *Beuze v. Belgium* u li gew citati *supra*.

Dwar il-kuncett ta' certezza legali li huwa ta' importanza kbira għas-Saltna ta' Dritt f' pajjiz demokratiku, il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza tagħha fl-ismijiet **il-Pulzija vs**

Alfred Camilleri⁴⁸ tat importanza ghal dan il-kuncett u spjegat it-tifsira tieghu meta stqarret:-

“Filwaqt li huma minnu lil-Qrati nostrana m’humiex marbuta bil-ligi tal-precedent, huma jutilizzaw il-principju auctoritas rerum similiter judicatarum sabiex tigi kreata certezza legali u dan hafna aktar determinant fil-kamp kriminali. Huwa minnu wkoll li c-certezza tad-dritt tista tkun flessibbli fis-sens illi l-Qrati jistghu f’xi hin jaghtu interpretazzjonijiet godda. Izda, l-Qorti Ewropeja kellha diversi okkazzjonijiet sabiex tanalizza l-elementi li jistghu iwasslu ghal-lezjoni kif qieghed jigi sotttomess l-esponent. F’dan is-sens issir referenza ghas-sentenza fl-ismijiet Beian vs Romania (Applikazzjoni nru. 30658/05) decided on the 6th December 2007 whereby this Court stated: “

37. Admittedly, divergences in case-law are an inherent consequence of any judicial system which is based on a network of trial and appeal courts with authority over the area of their territorial jurisdiction. However, the role of a supreme court is precisely to resolve such conflicts (see Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France [GC], nos. 24846/94 and 34165/96 to 34173/96, § 59, ECHR 1999-VII).

“38. In the instant case it is clear that the HCCJ was the source of the profound and lasting divergences complained of by the applicant. “

39. The practice which developed within the country’s highest judicial authority is in itself contrary to the principle of legal certainty, a principle which is implicit in all the Articles of the Convention and constitutes one of the basic elements of the rule of law (see, mutatis

---

⁴⁸ Deciza mill-Qorti Kostituzzjonali fl-14 ta' Dicembru, 2018 (Rikors numru: 21/2015AF).

mutandis, Baranowski v. Poland, no. 28358/95, § 56, ECHR 2000-III). Instead of fulfilling its task of establishing the interpretation to be followed, the HCCJ itself became a source of legal uncertainty, thereby undermining public confidence in the judicial system (see, mutatis mutandis, Sovtransavto Holding v. Ukraine, no. 48553/99, § 97, ECHR 2002-VII, and Păduraru, cited above, § 98; see also, by contrast, Pérez Arias v. Spain, no. 32978/03, § 27, 28 June 2007)." (enfasi tal-esponent).

"Ghar-rigward tal-principji stabbiliti mill-istess Qorti, issir referenza wkoll ghas-sentenza fl-ismijiet Albu u Ohrajn vs Romania moghtija fl-10 ta' Mejju 2012, fejn a para 34 insibu ssegwenti:

"(iii) The criteria that guide the Court's assessment of the conditions in which conflicting decisions of different domestic courts ruling at last instance are in breach of the fair trial requirement enshrined in Article 6 § 1 of the Convention consist in establishing whether "profound and long-standing differences" exist in the case-law of the domestic courts, whether the domestic law provides for machinery for overcoming these inconsistencies, whether that machinery has been applied and, if appropriate, to what effect (see Iordan Iordanov and Others, cited above, §§ 49-50; see also Beian (no. 1), cited above, §§ 34-40; Ștefan and Ștef v. Romania, nos. 24428/03 and 26977/03, §§ 33-36, 27 January 2009; Schwarzkopf and Taussik, cited above, 2 December 2008; Tudor Tudor, cited above, § 31; and Ștefănică and Others, cited above, § 36);

"(iv) The Court's assessment has also always been based on the principle of legal certainty which is implicit in all the Articles of the Convention and constitutes one of the fundamental aspects of the rule of law (see, amongst other authorities, Beian (no. 1), cited above, § 39;

Jordan Iordanov and Others, cited above, § 47; and Ștefănică and Others, cited above, § 31);

“(v) The principle of legal certainty, guarantees, inter alia, a certain stability in legal situations and contributes to public confidence in the courts. The persistence of conflicting court decisions, on the other hand, can create a state of legal uncertainty likely to reduce public confidence in the judicial system, whereas such confidence is clearly one of the essential components of a State based on the rule of law (see Paduraru v. Romania, § 98, no. 67 63252/00, ECHR 2005-XII (extracts); Vinčić and Others v. Serbia, nos. 44698/06 and others, § 56, 1 December 2009; and Ștefănică and Others, cited above, § 38);

Illi mhux l-ewwel darba li din l-Onorabbli Qorti ghamlet referenza ghad-divergenzi assoluti fl-interpretazzjonijiet moghtija mill-istess Qrati nostrana u cioè l-Qorti Kostituzzjonali u l-Qorti tal-Appelli Kriminali (sede Superjuri), li, fin-nuqqas ta’ Qorti ta’ Kassazzjoni, il-Qorti Kostituzzjonali ghandha hi d-dmir li tnehhi kull incertezza u certament mhux tkun tikkreja hi tal-istess.

Il-principju ta' '*legal certainty*' huwa wiehed t' importanza kbira. Huwa fatt illi sentenzi li anke nghataw fl-istess jum, kif din il-Qorti diga rrimarkat, hadu direzzjoni konfliggenti, tant li l-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) provdjet direzzjoni differenti minn dik moghtija mill-Qorti Kostituzzjonali fl-istess jum dwar din il-kwistjoni u dan nhar is-27 ta' Jannar, 2021.

Kif meqjus fis-sentenza moghtija mill-Qorti Kriminali fl-ismijiet '**The Republic of Malta vs Lamin Samura Seguba**'⁴⁹

'12. The Farrugia v. Malta case essentially states that not all statements given by suspects in the pre-trial proceedings in the absence

---

⁴⁹ Deciza mill-Qorti Kriminali fil-11 ta' Gunju, 2020 (Att ta' Akkuza numru: 11/2017).

of legal assistance should be expunged from the records. The court needs to follow a number of criteria before deciding on such a request among which whether the accused was a vulnerable person, the age of the accused and whether that statement was the only evidence adduced. This Court now finds itself in a situation where it could have acceded to a request or a plea such as the present and must now decide in an opposite manner the next day even where there results “a systematic breach of pre-trial proceedings”. Legal uncertainty for an accused may potentially be conducive to a breach of a fair hearing. It is the opinion of this Court that there needs to be a strong degree of certainty in such circumstances and not to hold a trial within a trial to examine whether a statement, for instance, is the only evidence produced by the prosecution;

13. Indeed the rules as provided in Directive 13/48 cited above should be the yardstick to which all pre-trial proceedings should be subjected without making any difference with regard to the vulnerability or otherwise of the suspects, their age and other criteria. In the case at hand, the accused was offered legal assistance consisting of a maximum one hour colloquial with a lawyer or legal procurator and subject to the right of inference if he does take up such offer. This Court is not aware of what made the accused decide to not take up that offer. Perhaps he decided that it would have been useless to talk to a lawyer for one hour over the phone or face to face and not having the lawyer by his side during the interrogation proper and this is precisely another reason why certainty of rules and rights is of utmost importance;

14. The Court therefore upholds the first plea raised by the accused and orders that the statement of the accused given on the 7 of December 2014 and exhibited as Doc PG3 at folio 17 et seq of the records be expunged and that no reference can be made

by any witness of the prosecution to any verbal or written declaration made by the accused from the moment of his arrest;

Sussegwentement il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) fis-sentenza fl-ismijiet

'The Republic of Malta vs. Lamin Samura Seguba'⁵⁰ qieset li:

'10. In its reasoning the First Court laments the lack of legal certainty which the domestic courts have had to face in decisions regarding the probative value of pre-trial statements where the suspect did not have a lawyer present during his interrogation, and this in line with current legislation which saw the transposition into Maltese law of Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council dated 22 October 2013, and this by means of Act LI of 2016. This Court concurs with the objections put forward by the First Court to the ever-evolving situation regarding the legal validity of pre-trial statements obtained without a lawyer's assistance. Indeed, both our jurisprudence and that of the European Court present differing and often contradictory dicta on the matter. And it is precisely this legal uncertainty that led the First Court to uphold accused's preliminary plea regarding the inadmissibility of his pre-trial statements as evidence in the criminal proceedings brought against him. The Court thus states in its judgment:

12. The Farrugia v. Malta case essentially states that not all statements given by suspects in the pre-trial proceedings in the absence of legal assistance should be expunged from the records. The court needs to follow a number of criteria before deciding on such a request among which whether the accused was a vulnerable person, the age of the accused and whether that statement was the only evidence adduced. This Court now finds itself in a situation where it could have acceded

---

⁵⁰ Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Jannar, 2021 (Att ta' Akkuza: 11/2017).

to a request or a plea such as the present and must now decide in an opposite manner the next day even where there results “a systematic breach of pre-trial proceedings”. Legal uncertainty for an accused may potentially be conducive to a breach of a fair hearing. It is the opinion of this Court that there needs to be a strong degree of certainty in such circumstances and not to hold a trial within a trial to examine whether a statement, for instance, is the only evidence produced by the prosecution.

13. Indeed the rules as provided in Directive 2013/48 cited above should be the yardstick to which all pre-trial proceedings should be subjected without making any difference with regard to the vulnerability or otherwise of the suspects, their age and other criteria. In the case at hand, the accused was offered legal assistance consisting of a maximum one hour colloquial with a lawyer or legal procurator and subject to the right of inference if he does take up such offer. This Court is not aware of what made the accused decide to not take up that offer. Perhaps he decided that it would have been useless to talk to a lawyer for one hour over the phone or face to face and not having the lawyer by his side during the interrogation proper and this is precisely another reason why certainty of rules and rights is of utmost importance.

11. This Court however cannot accept the line of reasoning of the First Court, as it is its duty to lay down rules where the law fails to do so to provide that legal certainty which every accused person has a right to. This does not necessarily amount to the removal from the records of the case of all pre-trial statements, all the more where the said statements were released according to law.

12. *The regulatory principle as to the admissibility of evidence in criminal proceedings presupposes the existence of an express provision of law which regulates the admission of such evidence in a court of law. Evidence is consequently deemed to be inadmissible only if the law precludes its production.'*

Il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) ghalhekk laqghet l-appell tal-Avukat Generali u rrevokat fejn l-Ewwel Qorti kienet laqghet l-ewwel eccezzjoni preliminari tal-akkuzat u ghalhekk il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) cahdet l-eccezzjonijiet preliminari kollha.

Madankollu, din il-Qorti f'dan il-punt tixtieq taghmel referenza ghas-sentenza ridentissima fl-ismijiet 'Ir-Repubblika ta' Malta vs Kevin Gatt u Omissis'⁵¹ fejn il-Qorti tal-Appell Kriminali (Sede Superjuri) tenniet is-segwent:

'6. Illi ghalhekk il-Qorti tazżarda tghid illi lanqas hemm il-konfliggenza lamentata u l-konsegwenti incertezza ta' dritt, bejn id-deċizzjonijiet ta' din il-Qorti u dawk tal-Qorti Kostituzzjonali, billi dawn huma kollha konkordi fil-fehma illi sakemm il-proċess penali ma jkunx gie finalment determinat sabiex il-kriterju tal-overall fairness ikun jista' jiġi mistharreg, ma jistax jinghad illi hemm xi lezzjoni taht l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni. Huwa r-rimedju moghti li huwa differenti u dan ghaliex filwaqt li l-Qorti Kostituzzjonali qed tidderigi lil Qorti Kriminali sabiex preventivament ma ggibx dik l-istqarrija a konjizzjoni tal-gurati waqt ic-celebrazzjoni tal-guri, fil-parametri tas-setghat lilha moghtija fl-artikolu 46 tal-Kostituzzjoni, u dan sabiex ma jkunx hemm il-periklu li l-proċeduri jkunu mittiefsa meta xi kundanna eventwali tigi imsejsa fuq prova li tista' tkun ivvizjata, din il-Qorti qed taghti

---

⁵¹ Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali fis-27 ta' Ottubru, 2021 (Att ta' Akkuza: 05/2017).

direzzjoni xort'oħra lil Qorti Kriminali, fil-parametri tas-setgħat lilha mogħtija bil-liġi, billi tidderigieha tapplika il-kriterji infassal fid-deċiżjoni Beuze qabel ma tgħaddi biex tiskarta prova li hija legalment valida u ammissibbli, u dan sakemm dan l-eżercizzju dwar l-overall fairness ma jkunx jista' isir minn din il-Qorti preventivament minn eżami tal-atti kumpilatorji. Dan meta l-Qorti Ewropea issa qed tidderiegi il-qrati domestiċi jindagaw jekk il-proċeduri fl-intier tagħhom kienux ġusti fil-konfront tal-akkużat, bit-test allura li jrid jiġi segwiewt fuq iż-żewġ binarji surriferiti. Dan ifisser illi bil-fatt illi din il-Qorti qed tagħti rimedju xort'oħra minn dak mogħti mill-Qorti Kostituzzjonali f'każijiet analoġi, ma jfissirx illi teżisti dik l-inċertezza fil-liġi lamentata mill-appellant billi lġurisprudenza hija illum konkordi fil-fehma illi fl-istadju bikri tal-proċeduri mhux dejjem jista' jiġi determinat jekk seħħitx dik leżjoni tal-jedd tal-persuna akkużata għal smieġħ xieraq.

F'din is-sentenza, il-Qorti tal-Appell Kriminali ppronunciet ruhha bis-segwent mod rigward l-ammissibilita' o meno ta' stqarrija li ttiehdet **qabel l-10 ta' Frar, 2010** mill-akkużat meta dan ta' l-ahhar ma kellux jedd għall-ebda tip ta' assistenza legal, la qabel u lanqas matul l-interrogazzjoni:

'Illi fil-fehma tal-Qorti, mingħajr ma tinoltra ruhha fil-mertu tal-każ, dawn it-tweġibiet jistgħu jkunu inkriminatorji billi min huwa imsejjaħ biex jiġġudika jista' jinferixxi li l-appellant allura verament kien a konoxxenza tan-negozju ta' traffikar ta' droga mertu ta' dawn il-proċeduri. Illi dawn it-tweġibiet ingħataw minnu meta huwa ma kellu jedd għall-ebda difiża u għalhekk meta kien injar mill-konsegwenzi legali li din il-linja ta' tweġibiet setgħet iggib fuqu. Illi allura minn dan il-kwadru ta' fatti marbuta mal-interrogatorrju tal-appellant, meta huwa ma kellu ebda dritt li jiddefendi ruħu permezz ta' xi forma ta' assistenza legali, jemergħi mhux biss illi

fl-ewwel stadji tal-investigazzjonijiet huwa gie interrogat mingħajr ma ingħata ebda twissija, iżda imbagħad meta mogħti it-twissija vigenti skont il-liġi f'dak iż-żmien, injar mill-konsegwenzi tal-mod kif kien qiegħed iwieġeb għal mistoqsijiet li kienu qed isirulu, seta' inkrimina ruħu u dan mingħajr ma kellu dik id-difiża adegwata. Dan jista' isarraf f'preġudizzju irrimedjabbli għall-appellant għalkemm fl-istadju taċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri huwa ser ikun assistit minn avukat u ser ikollu l-opportunita' iressaq id-difiża tiegħu. Illi allura, għalkemm l-istqarrija tat-13 ta' Otturbu 2008 giet rilaxxata skont il-liġi vigenti f'dak iż-żmien, madanakollu huwa indubitat illi din il-prova li ittiehdet meta l-appellant ma kellux il-jedd li jiddefendi ruħu hija prova determinanti tant illi, bil-mod kif l-appellant wieġeb għal mistoqsijiet li sarulu huwa seta' inkrimina ruħu irrevokabbilment u dan bi preġudizzju serju għar-retta amministrazzjoni tal-ġustizzja. Dan ifisser illi għalkemm għad irid jiġi iċċelebrat il-ġuri, madanakollu huwa bil-wisq evidenti f'dan l-istadju tal-proċeduri, meta il-Qorti hija mogħnija bil-provi kkompilati, illi l-prova li l-Prosekuzzjoni qed tfittex li tagħmel, kemm permezz tad-dikjarazzjonijiet verbali magħmula mill-appellant, kif ukoll dawk magħmula fl-istqarrija rilaxxata minnu lil pulizija, tista' tkun vvizzjata minħabba il-fatt illi l-appellant ma setax jiddefendi ruħu kif xieraq u għalhekk din il-prova għandha tiġi imwarrba. F'dan il-każ, il-Qorti hija tal-fehma illi n-nuqqasijiet minnha rrevidżati ma jistgħu bl-ebda mod jiġu sanati għaliex l-Imħallef togat necessarjament irid iwissi lil ġurati fl-indirizz finali tiegħu b'dawn l-imsemmija nuqqasijiet, li x'aktarx ser jivvizjaw l-istqarrija u dikjarazzjonijiet magħmula mill-appellant miksuba mingħajr ma kellu ebda difiża, sabiex b'hekk ikun ferm riskjuż li huma jistrieħu fuqha meta jiġu biex jagħmlu il-ġudizzju aħhari tagħhom. Dan minħabba l-fatt li meta din il-Qorti twiežen il-valur probatorju ta' din l-istqarrija meta komparat

mal-pregudizzju irrimedjabbli li ser ibati l-appellant f'kaz l-istess tiġi ammess, huwa indubitat illi il-pregudizzju rekat jiżboq il-valur probatorju tagħha. Il-Qorti għalhekk qed titbiegħed mill-fehma milhuqa mill-Qorti Kriminali f'dan ir-rigward, ukoll għaliex il-fattispecje ta' dan il-kaz ma għandhom xejn x'jaqsmu ma' dawok li isawwru il-kaz minnha iċċitat fis-sentenza appellata u li fuqu strahet biex sejset id-deċiżjoni tagħha.

22. Għaldaqstant magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet, dan l-ewwel aggravju sollevat mill-appellant jisthoqqlu akkoljiment u għalhekk tordna illi l-prova li l-Prosekuzzjoni trid tagħmel permezz tad-dikjarazzjonijiet kemm verbali kif ukoll bil-miktub magħmula mill-appellant meta huwa ġie arrestat u interrogat għandha tiġi imwarrba u ma tingiebx a konjizzjoni tal-ġurati matul iċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri.'

Il-Qorti ta' l-Appell Kriminali fis-sentenza '**Ir-Repubblika ta' Malta vs Ismael Habesh et'**⁵² applikat l-istess linja ta' hsieb meta gie ntavolat appell mill-Avukat Generali u dan minhabba li l-Qorti Kriminali kienet ikkunsidrat stqarrijiet li saru qabel l-10 ta' Frar 2010 bhala inammissibli għal kuntrarju ta' stqarrijiet ohrajn li saru sussegwentament u ddikjarathom bhala ammissibli.

F'din is-sentenza gie ritenut is-segwent:

*'16. Dan qed jingħad għaliex, għalkemm f'dan l-istadju din il-Qorti, bħal Qorti Kriminali qabilha, ma għandhiex is-setgħa tidhol biex tqis il-provi fil-mertu, madanakollu dan l-eżercizzju qed isir għaliex l-Avukat Ġenerali jilmenta mill-fatt illi l-Qorti Kriminali ma dahhlitx biex tezamina jekk il-kriterji imfassla fid-deċiżjoni Beuze humiex sodisfatti fir-rigward tal-istqarrijiet mertu ta' dan l-appell. **Il-Qorti***

---

⁵² Deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-22 ta' Settembru, 2021 (Att t' Akkuza 14/2017).

Kriminali kienet tal-fehma illi l-fatt waħdu illi l-appellat ma nġhata ebda forma ta' assistenza legali meta rrilaxxa l-istqarrijiet tiegħu lura fis-sena 2005 u l-2009, u dan għaliex il-liġi ma kenitx tagħtih dan id-dritt, kienet raġuni sufficjenti sabiex tqies illi dawn l-istqarrijiet kellhom jitwarrbu mill-atti proċesswali billi jkun perikoluż ferm illi il-gudizzju aħhari isir fuq prova li inkisbet meta s-suspettat ma kellux jedd għal ebda forma ta' difiża. Illi l-Qorti fliet bir-reqqa il-kontenut tal-istqarrijiet mertu ta' dan l-appell u tqis illi għalkemm huwa minnu illi l-appellat caħad kategorikament l-involviment tiegħu fl-omicidju, madanakollu huwa jwieġeb għal mistqosijiet kollha li jsirulu meta jintalab jagħti dettalji dwar dak li għamel fil-lejla in kwistjoni, fejn anke biddel għal darba darbtejn xi dettalji mill-verżjoni tiegħu tal-fatti. Dan għamlu meta huwa ma kellu ebda forma ta' difiża, fejn allura ċertu inkonsistenzi jistgħu jdagħjfu l-kredibbilta' tiegħu, biex b'hekk bil-fatt illi huwa rrinunzja għall-jedd tiegħu għas-silenzju f'ċirkostanzi fejn ma kellu ebda forma ta' difiża, dan jista' jissarraff f'preġudizzju irrimedjabbli.'

'20. Illi hija l-fehma tal-Qorti allura, stabbilit li ma kienx hemm raġunijiet impellenti li wasslu sabiex id-dritt għall-assistenza legali jiġi miċhud u adottat il-kriterju tal-"overall fairness of the proceedings" imfassal fil-kaz *Beuze vs il-Belġju*, għalkemm l-istqarrijiet mertu tal-appell inkisbu skont il-liġi videnti f'dak iż-żmien, madanakollu dan ma jistax jeradika mill-fatt illi l-appellat irrilaxxa diversi stqarrijiet li l-Prosekuzzjoni bi ħsiebha tressaq bħala prova fil-ġuri, meta dawn ġew rilaxxati mingħajr ebda forma ta' għajjnuna legali sabiex tiggwida lill-appellat. Dan iktar u iktar, jerga' jiġi emfasizzat, meta l-istharrig tal-pulizija ha bixra differenti minn dak inizjali meta

allura l-appellat ma kienx għadu gie mgharraf li qed jiġi indagat b'relazżjoni ma' akkużi dwar omiċidju, tant illi kif ingħad, fl-istqarrijiet li ġew wara li bdiet l-indaġini dwar l-omiċidju, l-appellat jibda' ibiddel xi dettalji minn dak mistqarr minnu inizjalment. L-istess ma jistax jingħad, kif għustament stqarret il-Qorti Kriminali, fir-rigward tal-istqarrija li imbagħad giet rilaxxata fis-sena 2013 meta ftit wara l-appellat gie mixli bl-omiċidju ta' Simon Grech. Dan għaliex fl-ewwel lok huwa kien mgharraf dwar ir-raġuni li kien qed jiġi interrogat, ingħata il-jedd jikkonsulta ma' avukat, u mhux biss, iżda bit-trapass taż-żmien meta llura kien jaf bl-evidenza li kellhom f'idejhom il-pulizija, kellu kull opportunita' jieħu dak il-parir meħtieġ konsapevoli li kien qed jiġi indagat dwar l-omiċidju ta' Grech.

21. Illi d-direzzjoni li qed tiġi mogħtiija mill-Qorti Ewropeja dwar id-Drittijiet tal-Bniedem hija univoka u ċioe' illi kull każ irid jitqies għalih billi jiġi mistharreġ f'kull każ individwalment jekk, bil-fatt illi l-persuna akkużata ma kellhiex jedd għal ebda forma ta' assistenza legali, jew inkella, bil-fatt illi ma kellhiex l-avukat prezenti waqt it-teħid tal-istqarrija, għalkemm dik il-persuna tkun kisbet parir legali jew għall-inqas ingħatat il-jedd li jkollha dak il-parir, dan setax impingja fuq is-smiġh xieraq iktar 'il quddiem tul il-proċeduri penali istitwiti kontra tagħha. F'dan il-każ, il-Qorti hija tal-fehma illi n-nuqqasijiet minnha ravvizati, bħalma ġew ravvizati ukoll mill-Qorti Kriminali qabilha, ma jistgħu bl-ebda mod jiġu sanati għaliex l-Imħallef togat neċessarjament irid iwissi lil ġurati fl-indirizz finali tiegħu b'dawn l-imsemmija nuqqasijiet, li x'aktarx ser jivvizjaw l-istqarrijiet tal-appellat miksuba mingħajr ma kellu ebda difiża, sabiex b'hekk ikun ferm riskjuż li huma jistrieħu fuqha meta jiġu biex jagħmlu il-gudizzju aħħari tagħhom.

22. Illi allura għal motivi hawn fuq miġjuba, b'żieda mal-fehma milhuqa mill-Qorti Kriminali fis-sentenza appellata, jkun għaqli li f'dan l-istadju bikri tal-proċess gudizzjarju, din il-prova magħmula mill-Prosekuzzjoni permezz ta' l-istqarrijiet li ġew rilaxxati mill-appellat Ismael Habesh lura fis-snin 2005 u 2009, meta ma kellu jedd għall-ebda forma ta' assistenza legali, jiġu imwarrba u ma jinġiebux a konjizzjoni tal-ġurati matul iċ-ċelebrazzjoni tal-ġuri.'

Illi in vista ta' dak kollu citat supra, jidher illi filwaqt illi l-enfasi qeghda illi kull kaz għandu jiġi mistharreg individwalment, ricentament jidher illi filwaqt li stqarrijiet li ttiehdu qabel l-10 ta' Frar, 2010, meta akkuzat jew suspettat ma kellu l-ebda dritt ta' assistenza legali, qed jiġu ddikjarati bhala inammissibli u dan stante l-fatt illi l-akkuzat jew suspettat ma kellu ebda forma ta' difiża u dan jista' jissarraff f'preġudizzju irrimedjabbli. Mhux l-istess jista' jintqal għall-stqarrijiet li ttiehdu wara l-10 ta' Frar, 2010 stante li wara din id-data akkuzat jew suspettat kellu forma ta' assistenza legali għalkemm limitata.⁵³

Fil-kaz odjern, kif diga gie ritenut, l-akkuzat Anthony Bugeja irrilaxxa tlett stqarrijiet, fejn għall-ewwel tnejn ma nġhatatlux twissija filwaqt għall-ahhar wahda tal-20 t' Ottubru nġhata l-'caution' skond il-ligi ta' dak iz-zmien. Piero Di Bartolo rrilaxxa erba' stqarrijiet fejn ma nġhatax is-solita twissija għall-ewwel stqarrija li rrilaxxa, filwaqt li nġhata għall-ahhar tlieta. L-istqarrijiet kollha ttiehdu fis-sena 2005 u għalhekk l-akkuzati ma kellhom l-ebda assistenza legali, kemm qabel u anke matul l-interrogatorju. Huma ma nġhataw l-ebda dritt li jfittxu l-ġajnuna ta' avukat sabiex la

---

⁵³ Ara fost ohrajn **The Republic of Malta vs Chritoph Doll** deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-22 ta' Settembru, 2021 (Att t' Akkuza 05/2020); **Ir-Repubblika ta' Malta vs Jonathan Roger Portelli** deciza mill-Qorti tal-Appell Kriminali nhar it-22 ta' Settembru, 2021 (Att t' Akkuza 14/2018): 'Din il-Qorti ma tistax tqis li dawn l-istqarrijiet huma inadmissible bhala prova fi proċeduri kriminali minhabba l-fatt li fiż-żmien li filhom nġhataw il-jedd għall-assistenza legali viġenti ma kienx ukoll jinkludi l-assistenza legali matul l-interrogatorju - inkluzjoni fl-estensjoni tad-dritt tal-assistenza legali li dahlet fis-seħh snin wara'; **The Republic of Malta vs Chritoph Doll**

jaghtihom parir legali u lanqas biex jassistihom matul l-interrogazzjoni, u dan billi dan id-dritt ma kienx moghti bil-ligi f' dak iz-zmien. Illi minn qari ta' l-istqarrijiet, jidher illi l-akkuzati, fejn inghataw t-twissija, intqalilhom li huma ghandhom d-dritt li ma jghidu xejn izda jekk jaghzlu li jghidu xi haga tista' tingieb bhala prova kontrihom. Madankollu, xorta jibqa' l-fatt illi jista' jkun hemm pregudizzju kontra l-akkuzati, specjalment meta min hu imsejjaħ biex jigġudika jara t-twegibiet minnhom moghtija fl-istqarrijiet tagħhom u meta huma ma kellhom jedd għall-ebda difiza. Għalhekk, meta hadet in konsiderazzjoni dak kollu sucitat, din il-Qorti hi tal-fhema illi fir-rigward tal-istqarrijiet tal-akkuzati u kwalunkwe indikazzjoni jew referenza għalihom għandhom jigu ddikjarati inammissibli.

Għal dawn il-motivi din il-Qorti qeghda tilqa' l-eccezzjoni ulterjuri taz-zewg akkuzati u wara li hadet in konsiderazzjoni ta' dak kollu sucitat, din il-Qorti hi tal-fhema illi fir-rigward tal-istqarrijiet/dikjarazzjonijiet tal-akkuzati, kwalunkwe indikazzjoni jew referenza għalihom għandhom jigu ddikjarati inammissibli u għalhekk għandhom jigu sfilzati mill-atti processwali.

(ft) Consuelo-Pilar Scerri Herrera

Imhalled

Vera kopja

Nadia Ciappara

Deputat Registratur